jamk.fi

”Huomaa, et mul on kykyjä johonkin!”

Vammaisten nuorten siirtymävaiheen ohjauksen ja neuvonnan tarve

Julia Kokko-Niemi
Kristiina Saarelma

Opinnäytetyö
lokakuu 2014

Kuntoutusohjauksen ja suunnittelun koulutusohjelma
Sosiaali-, Terveys- ja Liikuntatieteen ala

JYVÄSKYLÄN AMMATTIKORKEAKOULU
JAMK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

JYVÄSKYLÄN AMMATTIKORKEAKOULU
JAMK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Kuvailulehti

Tekijä(t)	Julkaisun laji	Päivämäärä
Kokko-Niemi Julia Saarelma Kristiina	Opinnäytetyö	6.10.2014
	Sivumäärä 74	Julkaisun kieli Suomi
		Verkkojulkaisulupa myönnetty: x

Työn nimi
”Huomaa, et mul on kykyjä johonkin!”
Vammaisten nuorten siirtymävaiheen ohjauksen ja neuvonnan tarve

Koulutusohjelma
Kuntoutusohjauksen ja suunnittelun koulutusohjelma

Työn ohjaaja(t)
Roivas Terttu

Toimeksiantaja(t)
VAMLAS, Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiö.

Tiivistelmä

Suomen 220 000 vammaisesta puolet haluisi osallistua työelämään, heistä kolmanneksella työkyky on erinomainen tai hyvä. Lauttasaaren asumisyksikössä on käynyt vuosien varrella ilmi ohjauksen ja neuvonnan tarve siirtymävaiheessa opiskelusta työelämään. Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää Lauttasaaren opiskelija-asuntojen nuorten kokemuksia ja ajatuksia siitä, minkälaisella ohjauksella voisi helpottaa siirtymää opiskeluista työelämään ja uuteen asumismuotoon. Opinnäytetyö on osa Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiön pilottihanketta (2014 - 2015). Tutkimuksessa vammaisten työllistymistä ja asumista tarkasteltiin ensisijaisesti haastateltujen nuorten omasta näkökulmasta. Tutkimustulosten perusteella voidaan kehittää asumispalveluyksikköön ura- ja siirtymävaiheen ohjauspalvelua, joka palvelee asiakkaitaan todellisen tarpeen mukaan. Tutkimuksen teoreettisessa viitekehyksessä tarkastelemme vammaisuutta, osallisuutta, sekä asenteita. Vammaisten työllistymistä ja siihen vaikuttavia tekijöitä tarkastelemme myös aiempien tutkimusten perusteella.

Tutkimus on laadullisen ja määrällisen tutkimuksen yhdistelmä. Tutkimusaineisto kerättiin Webropol-kyselyn ja teemahaastattelujen avulla kevään 2014 aikana. Webropol-kyselyyn osallistui yhteensä kymmenen ja teemahaastatteluun yhteensä kuusi Lauttasaaren opiskelija-asuntojen asukasta. Tutkimustulosten perusteella osallistuneiden tilanteet ja tarpeet olivat hyvin erilaisia. Työllistyminen ja seuraavan asumismuodon löytyminen aiheuttaa usealla epävarmuutta. Kaikki teemahaastatteluun vastanneet ja kahdeksan kymmenestä webropol -kyselyyn vastanneesta oli sitä mieltä, että siirtymävaiheen ohjauksesta olisi hyötyä. Johtopäätöksenä toteamme, että siirtymävaiheen ohjaukselle ja neuvonnalle on tarvetta. Ohjauspalveluun suosittelemme menetelmiä jotka tukevat opiskelijan voimaantumista ja itseohjautuvuutta.

Avainsanat (asiasanat)
Vammaisuus, osallisuus, työllisyys, asuminen, syrjintä ja siirtymävaihe.

JYVÄSKYLÄN AMMATTIKORKEAKOULU
JAMK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Description

Author(s) Kokko-Niemi Julia Saarelma Kristiina	Type of publication Bachelor's/Master's	Date 6.10.2014
	Number of pages 74	Language of publication
		Permission for web publication: x

Title of publication
"See! I have a talent for something!"
Young disabled people and the need of transition time guidance

Degree programme
Rehabilitation Counselling

Tutor(s)
Roivas Terttu

Assigned by
The Vamlas Foundation

Abstract

There are approximately 220 000 disabled people in Finland, and about half of them would like to work for their living. Every third is considered either "fit" or "well fit" for work. Over the years, we've found that young people in the Lauttasaari student departments require counseling and support in their transition. This study seeks to examine the experiences of the residents at the Lauttasaari supported student dormitory to determine how to ease the transition between the student residency and the entry into the labor force and independent living. The study is part of the Vamlas pilot project, and its focus is on the individual experiences of the disabled youth collected by way of personal interviews. The results of the study will assist in the development of support services during the transition period. The theoretical framework of the study examines the concepts of disability, inclusion and attitudes. Previous studies are used to examine factors that impact employment opportunities for disabled youth.

The study is based on qualitative and quantitative methods. The material was collected by way of Webropol –questionnaire and personal interviews during the spring of 2014. Ten residents of the Lauttasaari student dormitory filled the Webropol –questionnaire and six residents participated in the interviews. The study concludes that the circumstances and the needs of the residents vary greatly. The transition period triggers a lot of anxiety and insecurity, confirming the need for transition support services. As for support service, we recommend methods that support the students self-determination and empowerment.

Keywords/tags (subjects)

disability, inclusion, employment, housing, discrimination and transition time.

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO 1

2 VAMLAS 3

3 TIETOPERUSTA 7

3.1 VAMMAISUUS 7
3.2 NUORESTA ITSENÄISEKSI AIKUISEKSI 8
3.3 VAMMAISPALVELUT ITSENÄISYYDEN TUKENA 10
3.4 ASUMINEN 11
3.5 VAMMAISTEN TYÖLLISTYVYYS 12
3.6 TYÖN MERKITYS 16
3.7 OSALLISUUS 17

4 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET 18

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET 25

TUTKIMUSKYSYMYKSET 25

6 TUTKIMUSMENETELMÄT 26

6.1 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA AINEISTON ANALYYSI 27

7 TEEMAHAASTATTELUN TULOKSET 30

7.1 OPISKELUIHIN OHJAUTUMINEN 30
7.2 TYÖELÄMÄÄN SIIRTYMINEN 32
7.3 URATIETOISUUS 35
7.4 OPINTOJEN OHJAUS 37
7.5 URAOHJAUS 37
7.6 TYÖLLISTYMISTÄ ESTÄVÄT JA TUKEVAT TEKIJÄT 38

8 WEBROPOL KYSELYN TULOKSET 50

8.1 TYÖELÄMÄ JA JATKO-OPINNOT 50
8.2 ASUMINEN 51
8.3 TUEN TARVE SIIRTYMÄVAIHEESSA 51
8.4 ASIAT JOIDEN ODOTETTIIN TUKEVAN OMAA SUUNNITTELUA 51
8.5 TYÖLLISTYMISEEN VAIKUTTAVAT TEKIJÄT 52
8.6 KENEN KANSSA TYÖLLISTYMISEEN LIITTYVIÄ ASIOITA VOI TARVITTAESSA POHTIA? 54
8.7 URAOHJAUS LAUTTASAARESSA 55
8.8 MUUTTOON LIITTYVÄ OHJAUS 56

9 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS 57

10 JOHTOPÄÄTÖKSET 59

10.1 TOIMENPIDE-EHDOTUKSET 63
10.2 JATKOTUTKIMUKSET 65
10.3 OMA AMMATILLINEN KASVU 66

LÄHTEET **68**

KUVIOT

Kuvio 1. Suunnitelmat opintojen päätyttyä. 51
Kuvio 2. Kokemuksia työllistymiseen vaikuttavista tekijöistä 54
Kuvio 3. Vastanneiden toive palveluiden toteutumisesta Lauttasaaressa 56

1 JOHDANTO

Ammattiin valmistuneita vammaisia nuoria ohjataan edelleen eri viranomaistahoilla sosiaalisiin palveluihin, vaikka nuorisotakuun tulisi yhdenvertaisesti koskea kaikkia nuoria. (Markkula 2014). Nuorisotakuu tarkoittaa, että viimeistään kolmen kuukauden kuluessa työnhaun alkamisesta nuorelle on tarjottava palvelu tai toimenpide, jolla parannetaan hänen mahdollisuuksiaan selviytyä työmarkkinoilla ja/tai löytää työpaikka (Nuorisotakuu 2014).

Nuorten opiskelijoiden ohjauksen ja neuvonnan tarve siirtymävaiheessa on käynyt ilmi Lauttasaaren asumisyksikössä vuosien varrella. Siirtymävaiheella tarkoitamme nivelvaihetta opiskelusta työelämään ja uuteen asumismuotoon. Opinnäytetyömme on osa alkukartoitusta, jolla selvitetään asukkaiden ohjauksen ja neuvonnan tarvetta ja toiveita VAMLAS:n pilottihankkeelle. Pilottihankkeen tarkoituksena on tarjota asukkaille ohjaus- ja neuvontapalveluita asunnonvaihdon, opiskelun ja työelämän siirtymävaiheisiin. Pilottihanke toteutetaan syksyn 2014 ja kevään 2015 välisenä aikana.

Pilotin on tarkoitus osaltaan vastata yhteiskunnan asettamiin haasteisiin nuorten vajaakuntoisten koulutuksen ja työllistymisen edistämiseksi. Yhdenvertaisuuden edistämiseksi 2 §:n 1 momentissa tarkoitetuissa asioissa työn teettäjän tai koulutuksen järjestäjän on tarvittaessa ryhdyttävä kohtuullisiin toimiin vammaisen henkilön työhön tai koulutukseen pääsemiseksi, työssä selviämiseksi ja työuralla etenemiseksi. (L 20.1.2004/21).

Yhdenvertaisuuslaki kieltää syrjinnän esimerkiksi vammaisuuden perusteella ja edellyttää siten muun muassa työolosuhteiden mukauttamista (L 20.1.2004/21). Työterveyslaitoksen mukaan Suomessa oli kuitenkin vuonna 2011 noin 70 000 täysin työkykyistä vammaista, joista vain 60 prosenttia oli työssä. Vajaakuntoisten työllistämisen edistämissäätiön tutkijan Harri Hietalan mukaan Suomen 220 000 vammaisesta puolet haluaisi osallistua työelämään. (Hietala 2013). Hietalan mukaan heistä kolmanneksella työkyky on joko erinomainen tai hyvä.

TTL katsoo nuorten vammaisten olevan tärkeä työvoimaresurssi väestön ikärakenteen muuttuessa. Erityistä tukea tarvitsevien työllistyminen vaatii yhä useammin verkostoyhteistyötä ja yksilöllistä ohjausta. Erityistä tukea tarvitsevien työllistäminen on jo käsitteenä laajempi kuin perinteinen avoimille työmarkkinoille työllistyminen. Se vaatii onnistuakseen joustavia ratkaisuja ja viranomaisten, koulujen ja työpaikkojen keskinäistä yhteistyötä. Näin mahdollistetaan mahdollisimman sujuva siirtymävaihe opinnoista työelämään. (Neuvonen-Seppänen 2007, 101.)

Tutkimuksen alkukartoitus toteutettiin Webropol-kyselyllä sekä teemahaastatteluilla, joiden kohderyhmänä olivat Lauttasaaren asumispalveluyksikön asukkaat. Alkukartoituksella osallistettiin asukkaat kehittämään omia palveluitaan ja vahvistamaan heidän uskoaan omien tavoitteiden saavuttamiseen.

Opinnäytetyömme tarkoituksena on selvittää millaista ohjausta ja neuvontaa VAMLAS:n Lauttasaaren asumisyksikön opiskelijat tarvitsevat siirtymävaiheessa opinnoista työelämään. VAMLAS on vuonna 1889 perustettu säätiö, jonka tehtävä oli jo tuolloin auttaa ja tukea vammaisia lapsia

ja nuoria koulutuksen saamisessa niin, että he voisivat elättää itsensä työnteolla. Opiskelija-asunnot perustettiin 1976, ja vuodesta 2007 lähtien asunnot ovat sijainneet Lauttasaaressa Helsingin opiskelija-asuntosäätiön HOAS:n tiloissa.

2 VAMLAS

Historiaa

Vuonna 1889 helsinkiläinen opettaja ja nais- ja yhdistysaktivisti Vera Hjelt perusti ystäviensä kanssa yhdistyksen, jonka tehtävänä oli auttaa vammaisia lapsia ja nuoria koulutuksen saamisessa ja tukea heidän mahdollisuuksiaan elättää itsensä työllä. Vuonna 1890 Raajarikkoisten Auttamisyhdistyksen yhteyteen perustettiin Vironkadulle raajarikkoisten työkoulu ja sen yhteyteen lastenkoti vuonna 1904. Koulusta tuli vuonna 1952 Ruskeasuon koulu, joka vuonna 1986 siirtyi valtiolle. Vuonna 1927 aloitti toimintansa ortopedinen klinikka, joka siirtyi invalidisäätiölle1942. Raajarikkoisten auttamisyhdistys vaihtoi nimensä raajarikkojen koulusäätiöksi 1948 ja lapsi-invalidien koulusäätiöksi 1971. Vuonna 1987 säätiön nimi vaihtui Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiöksi (VAMLAS). Vaikeavammaisten työllistymistä edistävä toiminta käynnistettiin 2000-luvulla. (Historia 2014.)

Säätiön tavoitteet

Säätiön tavoitteena on tukea vammaisia lapsia ja nuoria tasavertaiseen osallisuuteen ja toimintaan, niin että lapset ja nuoret voisivat olla ensisijaisesti lapsia ja nuoria vammastaan huolimatta.
Vamlasin arvot on kirjattu seuraavasti:

- hyvä elämä pitkäaikaissairaalle tai vammaiselle lapselle tai nuorelle

- erilaisuuden ymmärtäminen ja ihmisen kunnioittaminen
- luovuus ja innovatiivisuus työssä
- yleishyödyllinen näkökulma palveluiden järjestämisessä

(Historia 2014.)

Säätiön tavoitteena on vaikuttaa asiantuntijuudella, verkostoilla ja sidosryhmätyöllä vammaisten lasten ja nuorten elämään. Vamlas järjestää seminaareja ja kokoaa yhteen vammaisten ja lasten ja nuorten asioista kiinnostuneita toimijoita. Vamlas järjestää vuosittain kesäleirejä vammaisille lapsille ja nuorille sekä jakaa stipendejä ja apurahoja esimerkiksi harrastustoiminnan tai opintojen tukemiseksi. Vuonna 2014 Vamlas ja Ruskeasuon oppimis- ja ohjauskeskus yhdistivät voimansa ja järjestivät yhdessä Metropolia Ammattikorkeakoulun kanssa tytöille suunnatun ja heidän tarpeidensa ja toiveidensa mukaan suunnitellun muotinäytöksen nimeltä Fashion 4 Wheels / Istuvaa Muotia. (VAMLAS 2014.)

Vamlas koordinoi valtakunnallista vammaisten lasten ja nuorten sekä heidän perheidensä yhteistyöryhmää (YTRY). Vamlas on myös tehnyt kouluihin jaettavia videoita oppimateriaaliksi. Yhtenä tärkeänä osa-alueena säätiön toiminnassa on vammaisten työllistyminen. Säätiö onkin järjestänyt nuorille työnhakuinfoja ja ollut mukana esimerkiksi Vastuullinen kesäduuni -kampanjassa, Esteettömästi työelämään- ja Kyvyt käyttöön -seminaareissa ja Ratkaisun paikka -messuilla. Säätiö kouluttaa myös asiantuntijoita erityisesti työllistymiseen, ammatilliseen kuntoutukseen ja palvelujärjestelmään liittyvissä asioissa. Yksi tärkeimmistä osa-alueista on IMBA- ja Melba -arviointivälineiden hyödyntäminen työn ja työntekijän yhteensovittamisessa. (VAMLAS 2014.)

Vamlasin kehittämistoiminta painottuu työllistymisen ja perheiden tukemiseen. Säätiö koordinoi tutkimusta vammaisten lasten kokemasta kuritusväkivallasta ja on tuonut esiin tarpeen tukea perheiden vuorovaikutusta ja lisätä niille suunnattuja, väkivaltaa ehkäiseviä tukimuotoja. RATKO on työnantajalähtöinen toimintamalli, jossa hyödynnetään työyhteisön valmennusta sekä IMBA- ja Melba-arviointimenetelmiä. Hankkeessa on päästy kehittämään työyhteisön, työllistyvän työntekijän, työtehtävän ja työvalmentajan yhteistyöhön liittyviä prosesseja. Maahanmuuttajataustaisten vammaisten lasten asemaan palveluissa kiinnittää huomiota kotouttamisprosessia kehittävä ETU-hanke. (VAMLAS 2014.)

Viime vuosina säätiön toiminta on keskittynyt yhä enemmän edunvalvontaan ja vaikuttamistoimintaan. Tällä hetkellä säätiö tekee yhteistyötä eri toimijoiden kanssa parantaakseen vammaisten nuorten asemaa, esimerkiksi koulutusmahdollisuuksien ja korkeakoulutettujen aseman edistämisen suhteen, sekä vammaisten lasten ja heidän perheidensä erityistarpeiden, esimerkiksi omaishoidon ja vammaisten lasten ja nuorten avustajapalveluiden suhteen. Säätiö osallistuu myös kuntoutuskäytäntöjen ja lainsäädäntöjen kehittämisen sekä pyrkii tuomaan vammaisten lasten ja nuorten äänen ja perheiden näkökulman kuuluviin. Säätiö osallistuu aktiivisesti myös kansainväliseen keskusteluun esimerkiksi Rehabilitation Finland ry:n ja Rehabilitation Internationalin kautta. (VAMLAS 2014).

Lauttasaaren opiskelija-asunnot

Oikein kohdennetulla vammaispalvelulla ja kouluttautuneena nuorella on entistä paremmat edellytykset saavuttaa itsenäinen asema elämässä. Asuminen opiskelijayhteisössä luo vammaiselle mahdollisuuden

tasavertaiseen osallisuuteen yhteiskunnassa. Vuonna 1976 Itä- Pasilassa avattiin vaikeavammaisten opiskelijoiden palveluasuntola. Vuonna 1982 asuntola siirtyi Katajanokalle Helsingin opiskelija-asuntosäätiön kiinteistöön. Vuonna 2005 vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiö ja Helsingin opiskelija-asuntosäätiö tiivistivät yhteistyötään ja lisäsivät vammaisille opiskelijoille tarkoitettujen asuntojen määrää. Yhteisen suunnitteluprojektin tuloksena vuonna 2007 opiskelija asunnot muuttivat vanhaan sairaalarakennukseen Helsingin Lauttasaareen. (VAMLAS 2014)

Täysin uudistetussa rakennuksessa on 21 täysin esteetöntä asuntoa. Ympärivuorokautista palvelua asunnoissa tarjoavat säätiön asumispalveluohjaajat. Asukkailla tulee olla vammaispalvelulain mukainen oikeus palveluasumiseen sekä peruskoulun jälkeinen opiskelupaikka. Asumispalveluissa korostuu itsenäiseen elämään tähtäävä tukeminen, yksilöllisyys ja joustavuus. Asiakkaan saamat palvelut perustuvat yhteistyössä tehtyyn yksilölliseen palvelu- ja avustamissuunnitelmaan. Säätiö tarjoaa Helsingin kaupungille myös vammaisten nuorten lyhytaikaista asumispalvelua. (Opiskelija-asunnot 2014)

Pilottihanke

Ohjaus- ja neuvontapalvelun tarkoituksena on tarjota asukkaille tukea, ohjausta ja neuvontaa asunnonvaihdon, opiskelun ja työelämän (kesätyö, työharjoittelu, työssä oppimisen jaksot, työllistyminen) siirtymävaiheisiin. Pilottihanke on tarkoitus toteuttaa 2014–15. Hanke käynnistettiin keväällä 2014 suunnittelulla, asukkaiden kuulemisella sekä aihepiiriin perehtymisellä. Syksyllä 2014 käynnistyy ohjaus- ja neuvontapalvelu opiskelijoille. Kevään 2015 aikana valmistellaan mahdollisen kehittämishankkeen rahoitushakemusta.

3 TIETOPERUSTA

3.1 Vammaisuus

Vammaisuuden määrittely on vaikeaa. Vammaisuutta ajatellaan usein yksilön ominaisuutena. Käsite ”vammaisuus” merkitsee haittaa, vaikeuksia tai ongelmia jokapäiväisessä elämässä. Vammaisen henkilön mahdollisuus ottaa osaa yhteisön elämään yhdenvertaisesti muiden rinnalla on rajoittunut. Vammaisuus on monimuotoista ja voi tuoda esille ongelmia tai haittaa millä tahansa elämän eri osa-alueella. (Lieksan kaupungin www-sivut 2010).

Vaikeasti vammaisia henkilöitä on Suomessa noin 1 prosentti väestöstä, ja henkilöitä, joilla joku vamma haittaa suoriutumista ja toimintakykyä, on noin 5 prosenttia. Reija Lampinen määrittelee tutkimuksessaan vammaisuutta fyysisenä tai psyykkisenä erilaisuutena suhteessa valtaväestöön. Lampisen mukaan vammaisuus ei ole sairaus, sen sijaan suurin osa pysyvästi vammaisista henkilöistä on terveitä, mutta sairaus voi johtaa vammaisuuteen. Vammaisuus on pysyvä tila, jonka vaikeusaste voi toki muuttua. Vammaisuuden aiheuttamiin haittoihin siihen voidaan vaikuttaa myös yhteiskunnan toiminnan muutoksilla, sekä myönteisillä asenteilla vammaisuutta ja elämän monimuotoisuutta kohtaan. Vammaisuuden käsitteen sisältö ja käytännön merkitys muotoutuvat Lampisen mukaan sosiaalisessa yhteydessä toimintaympäristöön. Vammaisuus ei tarkoita välttämättä työkyvyttömyyttä ja huono-osaisuutta. Kun vammaa ei ajatella pelkästään yksilön ominaisuutena ja ympäristön olosuhteisiin ja toiminnallisiin esteisiin puututaan, voidaan minimoida vamman aiheuttamia haittoja. Kun vammaiset henkilöt otetaan mukaan toiminnan ja

toimintaympäristön suunnitteluun, saadaan aikaan tarkoituksenmukaisia toimintamalleja ja ratkaisuja. (Lampinen 2007, 27–32.)

Vammainen käy nuoruudessaan läpi samat kehitystehtävät ja haasteet kuin vammatonkin nuori, mutta lisäksi nuoren tulee miettiä vammansa aiheuttamaa erilaisuutta. Ammatillista polkua suunniteltaessa nuori joutuu miettimään myös vammansa aiheuttamia toimintakyvyn rajoituksia ja mahdollisuuksia työssä ja opiskelussa. Koska CP-vammainen nuori tarvitsee usein paljon huomiota, tukea ja hoitoa vammansa takia, jäävät vahvuudet ja muut osa-alueet usein pienemmälle huomiolle. Vammansa takia CP-vammaiset ovat usein riippuvaisempia vanhemmistaan ja tottuneet siten tukeutumaan vanhempiinsa enemmän kuin vammattomat nuoret. Nuoruuteen kuuluu kuitenkin myös itsenäistyminen ja tarve alkaa tehdä omia valintoja ja luoda omaa arvomaailmaa. Vammaista nuorta tulisi tukea omien valintojen tekemisessä ja välttää suorien ohjeiden antamista tai päätösten tekemistä hänen puolestaan. (CP-vammaisten nuorten ammatillinen ohjaus 2010, 12–13.)

3.2 Nuoresta itsenäiseksi aikuiseksi

Helena Ahponen tutki väitöskirjassaan (2008) vammaisen nuoren aikuistumista. Tutkimuksensa mukaan vammaisia infantilisoidaan, eli heitä pidetään lapsina, heitä kontrolloidaan ja heidän täysivaltaisuuttaan evätään. Aikuisenakin vammainen henkilö voi olla vanhempiensa vastuulla, ja näin heidän aikuisuutensa ikään kuin kielletään. (Ahponen 2008, 188–189.)

Sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisilla on valtaa vammaisten elämään ja heidän liikkumistaan, asumistaan ja ihmissuhteitaan seurataan. Toisin sanoen

viranomainen päättää, mitä vammainen harrastaa, ketä hän tapaa, mitä hän opiskelee ja missä hän asuu. Yksi Ahposen väitöskirjassaan haastattelemista nuorista kuvasi saaneensa sairauden muotilla valetun, ulkoapäin määrätyn elämänkulun. Suurimmat vaikeudet itsenäistymisessä ovat niillä, joilla vammat ulottuvat monille toiminta-alueille, ja esimerkiksi vammaiset, joilla on kommunikaatiovaikeuksia, jäävät helposti työelämän ulkopuolelle. Vaikka vammaisen elämänkulku olisi kulkenut tavanomaiseen tapaan opintoja, ihmissuhteita ja tulevaisuudensuunnitelmia sisältäen, voi aikuisuuden nivelkohdassa tulla vastaan esteitä, joita hän ei pystykään ratkaisemaan. Kun elämä alkaa polkea paikallaan, yhteiskuntaan kiinnittyminen vaikeutuu ja vaarana on syrjäytyminen. Työn puuttuessa korvaava toiminta voi löytyä järjestötoiminnasta tai harrastuksista, mutta puute voi syrjäyttää vammaisen myös monilta muilta elämänalueilta, kuten sosiaalisilta suhteilta ja perheen perustamiselta. (mts. 189–200.)

Ahposen haastattelemilta nuorilta alkuperäiset tavoitteet jäivät monilta osin toteutumatta, mutta he kokivat, että heidän saavuttamansa autonomian taso oli silti lopulta hyvä. Osalla haastatelluista tavoitteet olivat jo alun perin muita alhaisemmat. Vammaisten nuorten itsenäistyminen on terveiden lailla yksilöllistä, ja myös heidän tarpeensa ja valintansa vaihtelevat. Vammaisen itsenäistymisen edellytyksenä ovat riittävät kuljetus-, avustaja-, sosiaali- ja terveyspalvelut. Pelkkä taloudellisuuteen ja tuottavuuteen tähtäävä ajattelu ei tue vammaisia nuoria tekemään omia ratkaisujaan. Ahposen mukaan vammaisten kokemat ongelmat ovat niin suuria, että edes yksilölliset vahvuudet, koulutus ja tieto eivät niitä pysty kompensoimaan. Palveluiden tarve korostuu, ja jos niistä säästetään laadun kustannuksella ja suojamekanismeja heikennetään, se tulee näkymään selvästi monien vammaisten elämänlaadussa. Asiantuntijan roolia vaikeuttaa Ahposen

mukaan kaksoisrooli, jossa auttamisvastuun lisäksi heillä on vartijan tehtäviä. (mts. 196–2002.)

Vammaisille nuorille tarjottavissa palveluissa tulisi pyrkiä normaaliuteen eikä soveltaa kaikkiin vammaisiin yhtenäisiä periaatteita. Vaikka monet fyysiset ympäristöt ovat muuttuneet esteettömiksi, asenteet ovat muuttuneet hitaasti. (Ahponen 2008, 186–206.)

3.3 Vammaispalvelut itsenäisyyden tukena

Itsenäisen suoriutumisen tueksi on olemassa palveluita, joiden tarvekartoitus ja kustannusvastuu ovat kunnalla. Näitä palveluita ja tukimuotoja ovat esimerkiksi henkilökohtainen apu, apuvälinepalvelut ja kuljetuspalvelut. (Vammaispalvelujen käsikirja 2014a.) Tarvittavat avustajapalvelut myönnetään jokapäiväisten kodin sisäisen ja ulkopuolisen elämän vaatimusten perusteella, sisältäen 10 tuntia kuukaudessa harrastuksiin (L 19.12.2008/981).

Henkilökohtaisen avun välttämättömyys arvioidaan määrittämällä henkilön yksilöllinen avuntarve ja elämäntilanne kokonaisuudessaan. Välttämätön tarve henkilökohtaiseen apuun voi olla rajattua ja toteutua pääasiassa kodin ulkopuolella. Tavanomaiset elämäntoiminnot, joihin henkilökohtaista apua järjestetään, määrittyvät osaltaan palvelunkäyttäjän omien valintojen perusteella. (Vammaispalvelujen käsikirja 2014b.)

Apuvälineet edistävät tai ylläpitävät vammaisen toimintakykyä ja mahdollistavat itsenäisen suoriutumisen arjessa ja helpottavat osallistumista elämän eri tilanteissa. Apuvälinepalveluja toteuttavat useat eri toimijat, joiden kesken vastuualueet on jaettu. Kuljetuspalvelu on keskeinen

vaikeavammaisten omatoimista suoriutumista tukeva palvelu. Kunnat järjestävät kuljetuspalvelun, ja vaikeavammaiselle ne ovat subjektiivinen oikeus. (A 18.9.1987/759.) Kuljetuspalvelua käytetään mm. työssäkäyntiin, opiskeluun, asiointiin, harrastuksiin, virkistykseen ja yhteiskunnalliseen osallistumiseen (Vammaispalvelujen käsikirja 2014c).

3.4 Asuminen

Henkilöä pidetään palveluasumisen osalta vaikeavammaisena, jos hän vammansa tai sairautensa vuoksi tarvitsee toisen henkilön apua päivittäisistä toiminnoista suoriutuakseen jatkuvaluonteisesti, vuorokauden eri aikoina tai muutoin erityisen runsaasti (Vammaispalvelujen käsikirja 2013d).

Kun henkilö muuttaa pois asumispalveluyksiköstä opintojen päätyttyä itsenäiseen asumismuotoon, tarvitaan suunnitelmallinen siirtymävaihe, jossa henkilö oman asuinkunnan edustajan kanssa neuvottelee tarvittavat yksilölliset palvelut. Yksilöllisten palveluiden suunnittelun, toteutuksen ja arvioinnin apuna käytetään asiakkaan ja kunnan edustajan yhteistyönä kirjattua palvelusuunnitelmaa. (Vammaispalveluiden käsikirja 2014 e.)

Yksilöllisillä palveluilla tarkoitetaan sellaisia palveluita, jotka vastaavat yksilölliseen tarpeeseen ja jotka on tarkoituksenmukaista toteuttaa räätälöidysti. Useimmat vammaisen yksin asumisen mahdollistavista ja tukevista palveluista kuuluvat kunnan järjestämisvastuulle, eli kunnan edustaja on sosiaalihuollon toteuttaja. Palveluiden tuottajat voivat olla sekä yksityisiä että kunnan palveluorganisaatioita (Vammaisten ihmisten asumispalveluiden laatusuositus 2003, 30)

Vammaispalveluiden mukainen palveluasuminen voidaan järjestää palvelutalossa, asumisyksikössä, palveluasumisryhmässä tai yksittäisessä asunnossa henkilökohtaisen avustajan ja muiden asumisen tukipalveluiden turvin. Sopivan asumismuodon määrittää palveluiden tarve, ja palveluasuminen tuleekin järjestää niin, että vammainen ihminen pystyy asunnossa toteutetuin järjestelyin elämään mahdollisimman itsenäistä elämää. (Lampinen 2007, 172.)

Asuminen tulee järjestää asiakasta ja hänen toiveitaan kuunnellen, eikä yhtä oikeaa ratkaisumallia ole olemassa. Asumisen tulee vastata ympäristöltään ja varustuksiltaan asiakkaan henkilökohtaisia tarpeita. Tärkeimmät tekijät asumista järjestettäessä ovat esteetön ympäristö, tarkoituksenmukaiset apuvälineet ja riittävä määrä avustajia. Palvelun laadun kannalta muita merkittäviä tekijöitä ovat yksilöllisyys, itsemääräämisoikeus, turvallisuus, joustavuus ja normaalius. Palveluiden puute tai huono laatu aiheuttavat ongelmia ja huonontavat elämänlaatua. Toimivien ja onnistuneiden ratkaisujen järjestäminen vaatii tietoa, yhteistyötä, palveluresursseja ja riittävää taloudellista panostusta kunnilta. Kyse on aina perusoikeuksista ja oikeudenmukaisuuden toteutumisesta, kun puhutaan vammaisten ihmisten asumisesta ja tarpeellisista asumispalveluista. Yhdenvertaisuuden edellytyksenä on, että kaikki saavat asuinkunnasta riippumatta tarvitsemansa palvelut. (Vammaisten ihmisten asumispalveluiden laatusuositus 2003, 12).

3.5 Vammaisten työllistyvyys

Vammaisten katsotaan olevan tärkeä työvoimaresurssi, kun väestön ikärakenne muuttuu. Työterveyslaitoksen mukaan Suomessa oli vuonna 2011 noin 70 000 täysin työkykyistä vammaista, joista vain 60 prosenttia oli työssä. Vammaiset ovat saman lähteen mukaan myös muita eurooppalaisia

harvemmin töissä. Vammaisfoorumin mukaan vuonna 2010 työmarkkinoilla oli noin 1 000 korkeasti koulutettua vammaista nuorta. (Nuorten yhteiskuntatakuu 2012, 64.)

Erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden määrä on noussut ammatillisessa koulutuksessa yli 50 prosenttia viimeisten kymmenen vuoden aikana. Samalla aikavälillä myös tuetun työllistämisen piirissä olevien määrä on kasvanut. Vaarassa jäädä työelämän ulkopuolelle ovat erityisesti kouluttamattomat vammaiset tai pitkäaikaissairaat nuoret. (mts. 17.)

Yhdenvertaisuuslaki edellyttää työolosuhteiden mukauttamista. Mukauttamisella tarkoitetaan työtilojen, työtehtävien tai työaikojen yksilöllistä räätälöintiä. (L 20.1.2004/21). Työntekijät, joille on tehty riittävästi mukauttamisratkaisuja, kokevat yhteistyön työnantajan, työterveyshuollon ja kuntoutuksen kesken toimivan muita paremmin. (Nevala,Kalliomäki-Levanto, Jääskeläinen, Hirvonen, Pekkarinen & Elo 2011, 3.)

Työttömyyden taustalla voi olla ennakkoluuloista tai asenteista johtuvaa syrjintää. Siitä huolimatta, että yhdenvertaisuuslaki kieltää syrjinnän esimerkiksi vammaisuuden perusteella (L 20.1.2004/21). Erityistä tukea tarvitsevien työllistyminen vaatii yhä useammin sekä verkostoyhteistyötä että yksilöllistä ohjausta ja on jo käsitteenä laajempi kuin perinteinen avoimille työmarkkinoille työllistyminen. Onnistuakseen se edellyttää joustavia ratkaisuja ja viranomaisten, koulujen ja työpaikkojen keskinäistä yhteistyötä. Näin mahdollistetaan mahdollisimman sujuva siirtyminen opinnoista työelämään. (Neuvonen-Seppänen 2007, 101.)

Työ- ja elinkeinoministeriön raportissa todetaan, että vammaisilla nuorilla, myös eläkkeeseen oikeutetuilla, tulee olla yhtäläinen oikeus päästä osaksi nuorten yhteiskuntatakuuseen kuuluvia palveluja. Eläke myönnetään usein vamman aiheuttaman haitan (esimerkiksi sokeuden) vuoksi, jolloin henkilö voi kuitenkin olla työkykyinen. Nivelvaiheiden ohjauksen merkitys korostuu erityisesti vammaisten ja vajaakuntoisten nuorten kohdalla ja asettaa erityisiä vaatimuksia oppilaitosten opinto-ohjaajien tiedoille sekä TE-toimistojen henkilökunnalle. Kuntien resurssit vaihtelevat ja koulutuksesta valmistuneet vammaiset nuoret voivat esimerkiksi kokea huomattavia heikennyksiä kunnan palveluissa valmistuttuaan koulusta ja palattuaan takaisin kotikuntaansa. (Nuorten yhteiskuntatakuu 2012, 64.)

Nyky-yhteiskunnan kohtaamien talousvaikeuksien ja yhä suurentuneen työttömyyden aikana ns. kovat arvot ovat vaarassa voimistua, ja siksi myös vammaisten tulisi voimiensa mukaan olla aktiivisia ja valmiita yhteistyöhön sekä muiden vammaisten että yhteiskunnan suunnittelijoiden ja päättäjien kanssa. Poliittisen tahdon ja lainsäädännön muuttaminen yhteistyöllä eri vammaisjärjestöjen kanssa mahdollistaa yhteisten tavoitteiden saavuttamisen. Kun yhteiskunta toimii ja on rakennettu niin, ettei sen toimintoihin pysty osallistumaan, on kyse syrjinnästä. Kun vammainen kohtaa jatkuvasti yhteiskunnallista syrjintää, muuttuu vamma rasitukseksi. (Lampinen 2007, 197–198)

Toisaalta vammaisia kohtaan saatetaan olla kohteliaita ja hienovaraisia. Tosiasiassa tunteet vammaisia kohtaan voivat olla hyvin kielteisiä, mutta negatiivisia tunteita ei kuitenkaan ilmaista avoimesti sosiaalisten normien vuoksi. Vammaisia ja heidän taitojaan luokitellaan usein vammaryhmän edustajana eikä yksilöllisten tekijöiden perusteella. Vammainen saatetaan

nostaa jalustalle selviytyjänä tai vastaavasti nuijia maanrakoon osaamattomana ja juuri sellaisena kuin vammaryhmän edustajan kuvitellaan olevan. Vammaista harvoin ajatellaan tavallisena ihmisenä, voimavaroineen ja heikkouksineen. Vammaisiin suhtaudutaan myös tasa-arvoisesti tai ihailevasti, mutta tavallisimmin kuitenkin huolehtivasti, säälivästi, torjuvasti ja pelokkaasti. (mts. 198-.2003.)

Liikuntavammaisuutta ei yleensä ajatella aktiivisesti, ja liikuntavammoista saatu tieto on vähäistä. Monilla on liikuntavammaisista ainoastaan yksittäisiä kokemuksia, ja joskus vammaisten saamat ilmaiset palvelut ja apuvälineet saattavat aiheuttaa kateutta, koska ei ymmärretä kokonaisuutta. Ajattelemattomuuden ja tietämättömyyden lisäksi tällaiset asenteet kuvastavat niitä asenteita, joita yhteiskunnassa on vaikeavammaisia kohtaan. Tärkein tekijä asenteiden muokkaamisessa myönteisemmiksi onkin vammaisten ja ei-vammaisten ihmisten kohtaaminen ja kanssakäyminen arkipäiväisissä tilanteissa. Kun vammaiset on siirretty keskuudestamme syrjäisiin hoitolaitoksiin ja asumisyksiköihin, olemme menettäneet kyvyn ymmärtää heitä ja kokea yhteenkuuluvuutta. (mts. 2004–206.)

Invalidiliiton mukaan fyysisellä esteettömyydellä tarkoitetaan kaikille toimivaa, turvallista ja miellyttävää ympäristöä tai rakennusta. Esteettömyys tarkoittaa fyysisen esteettömyyden lisäksi kaikkien kansalaisten tasavertaista mahdollisuutta osallistua esimerkiksi harrastuksiin, kulttuuritapahtumiin, opiskeluun ja työntekoon. Se tarkoittaa palveluiden saatavuutta, tiedon ymmärrettävyyttä, välineiden käytettävyyttä ja mahdollisuutta osallistua itseä koskevaan päätöksentekoon. (Mitä on esteettömyys? 2010.)

3.6 Työn merkitys

Elinkeinoelämän valtuuskunnan EVA:n arvo- ja asennetutkimuksen mukaan nuorten työmoraali on hyvä. Opetus- ja kulttuuriministeriön nuorisobarometrin mukaan 15–29-vuotiaat pitävät työtä tärkeänä, joskaan se ei ole elämän koko sisältö. Melkein 70 prosenttia kyselyyn vastanneista nuorista ilmoitti ottavansa mieluummin vastaan tilapäistäkin työtä kuin olevansa työttömänä, vaikka käteen jäävä tulo olisi yhtä suuri. Yli puolet nuorista piti myös nykyistä sosiaaliturvaa passivoivana. Oman työuransa suhteen nuoret ovat varsin optimistisia. Melkein 60 prosenttia vastanneista uskoo työurallaan saavuttavansa paremman yhteiskunnallisen aseman kuin vanhempansa (EVA 2009).

Dialogi-hankkeessa (2011) selvitettiin, mitkä asiat nuoret opiskelijat kokevat tärkeiksi, ja työn sisältö nousi ykkössijalle. Lisäksi opiskelijat haluavat työssä ratkaista ongelmia ja toteuttaa itseään. Korkealle kyselyssä nousi myös mahdollisuus kehittää ja innovoida. (Dialogi – Uusi työ on täällä 2011, 12–13)

Työn merkitys ja tavoitteellinen toiminta ovat kaikille ihmisillä hyvinvoinnin kannalta tärkeitä tekijöitä. Työn avulla on mahdollisuus sosiaaliseen kanssakäymiseen, oppia uusia asioita ja kehittää kykyjä ja taitoja. Työn kautta ihmisen on mahdollisuus kuulua sosiaaliseen yhteisöön ja sitoutua sen toimintaan, olla osallinen. Työn kautta koetaan mahdollisuus olla hyödyksi ja saada arvostusta, joka puolestaan vaikuttaa itsetuntoon. Työ mahdollistaa elämän rytmittymisen, vuorovaikutustaitojen kehittymisen, stressinsietokyvyn lisääntymisen, ongelmien ratkaisukyvyn monipuolistumisen, itsetunnon ja itsetuntemuksen paranemisen. (Loukola 2002, 69)

3.7 Osallisuus

Osallisuus on yhteisöön liittymistä, kuulumista ja siihen vaikuttamista sekä kokemuksen myötä syntyvää sitoutumista. Siihen liittyy oikeus saada tietoa itseä koskevista asioista, mahdollisuus ilmaista mielipiteensä ja sitä kautta vaikuttaa terveyttä ja hyvinvointia määrittäviin tekijöihin. Osallisuus on keskeinen hyvinvointia ja terveyttä tuottava tekijä (THL 2014).

Vammaisille henkilöille työ merkitsee mahdollisuutta merkitykselliseen sosiaaliseen vuorovaikutukseen, taloudellisen tilanteen parantamiseen ja itsetunnon vahvistumiseen. Sillä voi olla merkittävä rooli myös yksilön mielenterveyden ja hyvinvoinnin kannalta. Nykyään Suomessa on käytössä vain vähän osittaisia tukia ja kohdennettuja toimenpiteitä. Suomen vammaispoliittinen lainsäädäntö sisältää keskeiset osallisuutta ja sosiaaliturvaa koskevat asiat, mutta lakien tulkinta ja täytäntöönpano vaihtelevat asuinkunnasta riippuen, eikä tasa-arvoisuus toteudu. (Lämsä 2012, 33.)

Suomessa on luotettu pitkään kattavaan sosiaaliturvajärjestelmään, ja toisin kuin monessa muussa maassa, vammaiset nuoret eivät ole päässeet osalliseksi työelämästä. Suurin osa nuorista olisi vammastaan huolimatta kykeneviä vähintään osa-aikatyöhön. Vaikka tilanne on selvästi parantunut aiemmasta, esimerkiksi ammatillisten opiskelu -ja kuntoutussuunnitelmien sekä tuetun työllistymisen mallien myötä, on työelämästä syrjäytymisen vaara edelleen olemassa. Näin siitäkin huolimatta, että opiskeluun ja työntekemiseen tarvittavat voimavarat riittäisivät. Työ tuo osallisuutta työyhteisöön, antaa onnistumisen elämyksiä, rytmittää elämää, tuo aineellista perustaa ja antaa kokemuksen siitä, että on tärkeä. (Lampinen 2007, 122–123.)

Vammaisten nuorten näkemykset työn merkityksestä eivät eroa muiden saman ikäisten näkemyksistä. Vammaisilla akateeminen loppututkintokaan ei takaa vakituista työpaikkaa, lisäksi tarvittaisiin runsaasti erilaista työkokemusta, ja sen saaminen on hankalaa. Vammaisen on pystyttävä todistamaan loppututkintonsa lisäksi, että hän on kykenevä täysipainoiseen työsuoritukseen. (mts. 2007, 123.)

4 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET

Hyvinvoinnin näkökulmasta erityisesti työelämä, koulutus, ihmissuhteet, taloudellinen toimeentulo, terveys, koulutus, asuminen, yhteiskunnan hyvinvointipalvelut ja ympäristö ovat syrjäytymisen keskeisiä ongelmakohtia. Erityistä tukea tarvitsevien nuorten kohdalla yhteiskuntaan kiinnittyminen on vaikeaa, ja syrjäytymisen ehkäisemisen ohella keskeistä onkin mahdollisuuksien luominen mielekkääseen elämään. (Laurinkari ym. 2013, 72.)

Laurinkari ym. selvittivät vammautuneiden nuorten ja vanhempien kokemuksia sosiaaliturva- ja palvelujärjestelmästä ja tulivat haastatteluissaan siihen tulokseen, että vaikka vammautuneet nuoret olivat pääosin tyytyväisiä saamaansa ohjaukseen ja tukeen, osa oli tyytymätön saamaansa ohjaukseen koskien koulutuksen suunnittelua ja toteutusta. Myös työssä selviytymiseen ja työnhakuun olisi kaivattu enemmän apua, esimerkiksi työllistymisestä ja tuetusta työstä olisi haluttu enemmän tietoa. Kannustusta kaivattiin myös prosesseissa selviytymiseen. (mts. 72.)

Tutkimuksen perusteella palveluiden kehittämistä ja koulutustavoitteita koskevat toiveet olivat sekä nuorten että heidän vanhempiensa osalta melko yhteneviä. Nuoret kaipasivat tietoa opiskelun tukimuodoista ja ohjausta sopivista koulutusmahdollisuuksista. Lisäksi he katsoivat tarvitsevansa niin koulutus- ja työkokeiluja kuin työhön valmennusta. Fyysisen ympäristön muutostyöt, ”tietokoneajokortin” hankinta ja liikkumisen varmistaminen nousivat niin ikään tärkeiksi nuorten koulutustavoitteita tukeviksi tekijöiksi. Vanhemmat puolestaan kaipasivat kouluilta sellaista henkilöä, joka ikään kuin ”kulkisi nuoren rinnalla”. Vanhemmat toivoivat lisäksi koulutuksen yksilöllisempää järjestämistä. (mts. 72.)

Tutkimuksessa tuli esiin myös koulutusaloja, joihin palvelujärjestelmän toimijat nuoria suuntasivat, huomioimatta kuitenkaan nuorten omia haaveita ja työllistymismahdollisuuksia. Nuorten ja heidän vanhempiensa tulisi saada lisää tietoa, ohjausta ja tukea, jotta vammainen nuori voisi saavuttaa mahdollisimman itsenäisen elämän. (mts. 72.)

Anna Niemelän mukaan opintojen suorittamista ja keskittymistä opiskeluun haittaavat vaikeasti saatavat ja riittämättömät palvelut. Niemelän haastattelemista opiskelevista nuorista osa koki epävarmuutta tulevan työllistymisen suhteen ja otaksui työllistymisen esteiden olevan vaikeammin poistettavissa kuin opiskelun esteet. Vammaisten nuorten opintojen kannalta ovat vammaispalvelut hyvin tärkeässä asemassa, vaikka tarve niihin vaihteleekin. Jo työelämässä olleet nuoret olivat kokeneet sekä asenteellisia että rakenteellisia esteitä. Palvelujärjestelmän jäykkyys, etuuksien yhteensovittaminen palkkatulojen kanssa ja työnantajien asenteet olivat vaikeuttaneet nuorten työllistymistä. (Niemelä 2007, 66.)

Myös Ahposen haastattelemat vammaiset nuoret kokivat, että fyysisten rajoitteiden lisäksi heidän työllistymistään haittaavat kielteiset asenteet ja että ne voivat jopa estävän normaalin elämänkulun. Työllistymisen vaikeuden takia opiskelusta voi muotoutua myös vaihtoehtoinen urapolku. (Ahponen 2008, 186.)

Ammatillinen koulutus on Suomessa periaatteessa kaikille avointa, mutta silti vammaiset päättyivät Ahposen mukaan usein ns. varmoille aloille, esimerkiksi kaupalliseen koulutukseen. Vaikka ammatillisen koulutuksen voi aloittaa ilman tietoa työllistymismahdollisuuksista, käytännössä kouluun pääsemistä harkitaan myös sairauden tai vamman mukaan. Ahposen haastattelemat nuoret kokivat opintojensa aikana myös vaikeuksia, jotka johtuivat vammasta tai sairaudesta, eikä näitä vaikeuksia varten kaikissa kouluissa ollut saatavilla apua tai ohjausta. Ahposen haastattelemat nuoret suorittivat hyvin eriasteisia tutkintoja, ja osa menestyi erittäin hyvin ja osa jäi kokonaan ammattiuran ulkopuolelle. (mts. 89–90.)

Ahponen (2008, 89) viittaa myös Haapalan vammaisten yliopisto-opiskelua koskevaan tutkimukseen (2001, 28–36), josta kävi ilmi, etteivät opiskelijoille suunnatut tukipalvelut useinkaan soveltuneet vammaisille opiskelijoille. Vammaiset opiskelijat uupuivat usein omien asioidensa järjestelyyn, eikä todellista panostusta vammaisten opiskelijoiden työllistymiseen esiintynyt. (mts. 89.)

Vates-säätiön (Vajaakuntoisten työllistämisen edistämissäätiö) 2008–2011 suorittamassa Askel-hankkeessa asiakasryhmät ja kuntien työntekijät nostivat esiin toiveen asiakkaan kokonaisvaltaisesta ohjaamisesta. Palvelujärjestelmän monimutkaisuus johtaa usein asiakkaan harhailuun eri palveluissa, mikä

kuormittaa palvelujärjestelmää ja tuottaa asiakkaalle jatkuvia epäonnistumisen kokemuksia. (Askelia kohti työelämää 2011, 7)

Motivoitunut, osaava ja jaksava asiakas pärjää kyllä hyvin järjestelmässä, mutta toisten on vaikea löytää itselle sopivaa palvelua. Myös tukihenkilön puute ja virkailijoiden vaihtuminen edesauttavat asiakkaan putoamista järjestelmän piiristä. Asiakkaiden ympärille rakentuvia palveluja toivottiin lisää, samoin nopeaa apua ongelmiin henkilökohtaiselta vastuuhenkilöltä, joka tuntee asiakkaan tilanteen riittävän hyvin. Olisi tehtävä suunnitelma ja kartoitus, jossa otetaan huomioon kunkin asiakkaan yksilöllinen tilanne, voimavarat ja terveydentila ja jonka pohjalta yksilölliset palvelut räätälöidään. Hoitoon ja kuntoutukseen liittyvä ohjaus tulisi hoitaa jo ennen sosiaalisen kuntoutuksen palveluita, ja esteiden sijaan korostaa asiakkaan voimavaroja. (mts. 7.)

Tiina Airaksisen vertaileva tutkimus liikkumisesteisten ihmisten asemasta (2006, 83-84) osoittaa, että liikuntavammaiset ovat yhteiskunnassa eriarvoisessa asemassa. Liikuntavammaisten oikeudet hyvinvoinnin, koulutuksen, sosiaalisuuden ja taloudellisen toimeentulon osalta eivät toteudu. Syyksi todetaan syrjintä, asenteet sekä ympäristön esteellisyys.

Invalidiliiton vuosina 2007–2009 toteuttaman tutkimusprojektin mukaan CP-vammaiset nuoret joutuvat tekemään ura- ja opiskeluvalintansa usein puutteellisen tiedon ja ohjauksen turvin. Projektissa kerätyn kokemustiedon perusteella ohjauksessa ei osata ottaa huomioon nuoren toimintakyvyn rajoituksia tai mahdollisuuksia. Jos nuori on suorittanut kaikki tutkinnon opinnot, mutta ei ole saavuttanut tavoitteita olennaisilta osilta, puhutaan mukautetusta tutkinnosta. Projektin aikana saatujen kokemusten pohjalta

mukautetun tutkinnon saanut nuori tarvitsee enemmän tukea työllistymiseen ja opintojen jälkeiseen suunnitteluun kuin tavallisen tutkinnon suorittanut nuori. Vasta kun CP-vammaisen nuoren on aika siirtyä opinnoista työelämään, hän saa realistisen kuvan työelämän haasteista ja vaatimuksista. Tässä vaiheessa koulun tuki on saattanut jo loppua, eikä nuori enää tiedä, mistä saisi tukea. Pahimmillaan käy niin, ettei nuori pysty toimimaan opiskelemassaan ammatissa ja hän ”pääsee” työkyvyttömyyseläkkeelle. Tämä johtuu usein siitä, ettei opintojen aikana tehdä ammatillisten suunnitelmien uudelleenarviointia ja että alun perinkin suunnitelmat on tehty liian kevyin perustein jo peruskoulun päättövaiheessa. Ammatillisen koulutuksen jälkeen CP-vammaista nuorta ei saateta joko työelämään tai tarvittavien palveluiden piiriin, ja negatiivisten kokemusten takia hänen uskonsa työelämän saavutettavuuteen saattaa olla romahtanut. Näin nuori on palannut lähtöruutuun, ja vaikka olisi tarve tehdä uusia suunnitelmia, ei olekaan enää ketään, joka auttaisi jatkosuunnitelmien tekemisessä. (CP-vammaisten nuorten ammatillinen ohjaus 2010, 38–41.)

Matkalla kohti osallistuvaa kansalaisuutta nuori tarvitsee tukijaa, vierellä kulkijaa, ohjaajaa, kasvattajaa ja neuvojaa (Vuorio 2011). Vakuutellessaan työkykyään viranomaisille vammaiset kohtaavat monia vaikeuksia, ja voimakkain kritiikki vammaisten työllistämispolitiikan osalta kohdistuukin juuri neuvonnan ja ohjauksen vähäisyyteen (Lämsä 2012, 34). Mekaanisten eläkeratkaisujen sijaan tulisi tarjota yksilöllisempiä ja pitkäjänteisempiä urasuunnitelmaa koskevia palveluita. (Toimintakonsepti osatyökykyisten työllistämiseksi 2013, 37)

Test, Mazzotti, Mustian, Fowler, Kortering ja Kohler (2009, 160-180) julkaisivat vuonna 2009 systemaattisen meta-analyysin (Evidence-Based

Secondary Transition Predictors for Improving Postschool Outcomes for Students With Disabilities)johon oli suodattunut 22 tutkimusartikkelia vammaisten koulun jälkeiseen työllistymiseen, jatko-opintoihin ja itsenäiseen elämään vaikuttavista tekijöistä. Tutkimuksista viidessä olivat edustettuina kaikki vammaiskategoriat ja seitsemässätoista osa vammaiskategorioista. Meta-analyysin perusteella löytyi kuusitoista ennustavaa kategorista tekijää, jotka korreloivat selvästi työllistymiseen, jatko- opiskeluun ja itsenäiseen elämään. Tekijöistä yksitoista korreloi selvästi jatko-opintoihin, viisi itsenäiseen elämään ja kaikki kuusitoista korreloivat työllistymiseen. Yleisimmät koulunjälkeistä siirtymistä ennustavat muuttujat olivat: ammatillisiin kursseihin osallistuminen, työharjoitteluun osallistuminen, harjoittelun loppuun suorittaminen, palkkatyö, tuntimäärä integroidussa opetuksessa ja sosiaaliset taidot. Kaikki kuusitoista koulun jälkeistä jatko-opiskelua, työllistymistä ja itsenäistymistä korreloivaa tekijää olivat: uratietoisuus, yhteisö/yhteiskunnallinen kokemus, päättötodistus, inklusiiviseen opetukseen osallistuminen, virastojen välinen yhteistyö, ammatilliset kurssit, työkokemus, vanhempien osallistuminen, koulutusohjelma, omatoimisuus/itsemääräämisoikeus, itsenäinen arjenhallinta/itsenäinen asuminen, sosiaaliset taidot, opintojen tuki, siirtymävaiheen suunnitelma, ammatillinen koulutus ja työharjoittelu. (Test ym. 2009, 160–177.)

Näistä yhteensä kuudestatoista tekijästä inklusiiviseen opetukseen osallistuminen, työkokemus, omatoimisuus/itsemääräämisoikeus ja opintojentuki ennustivat parempaa menestystä kaikilla koulunjälkeisillä tutkimuksen osa-alueilla. Meta-analyysin perusteella parempaa menestystä työllistymisen ja jatko-opintojen suhteen ennustivat: uratietoisuus, virastojenvälinen yhteistyö, ammatilliset kurssit, arjenhallinta/itsenäinen

asuminen, sosiaaliset taidot, siirtymävaiheen suunnitelma ja ammatillinen koulutus. Tekijöistä yhteisö/yhteiskunnallinen kokemus, päättötodistus, vanhempien osallistuminen, koulutusohjelma ja työharjoittelu korreloivat ainoastaan työllistymiseen. Kaikki kuusitoista tekijää korreloivat koulun jälkeiseen työllistymiseen, ja niistä eniten vaikuttivat inklusiiviseen opetukseen osallistuminen, työkokemus, ammatillinen koulutus ja työharjoittelu. Meta-analyysin perusteella inklusiiviseen opetukseen osallistuminen, työkokemus, opintojen tuki ja arjenhallinta/itsenäinen asuminen ennustivat parempaa menestystä itsenäisen elämän osa-alueella. (mts.178–179.)

Kirjoittajien mukaan valtion ja kuntien koulutusvirastojen olisi varmistettava, että koulun ohjelmat tarjoavat opiskelijalle mahdollisuuksia ainakin neljään ennustajaan eli inklusiiviseen opetukseen, työkokemukseen, opiskelun tukeen ja omatoimisuuden/itsemääräämisoikeuden opiskeluun. Tuloksia voi parantaa entisestään sisällyttämällä mukaan muita positiivisia ennustajia, sekä arvioimalla opiskelijan nykyinen tilanne ja tunnistamalla ne vahvuudet ja alueet, joita on parannettava. Lisäksi opiskelija ja hänen vanhempansa tulee ottaa mukaan HOJKS:n (henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma) suunnitteluun, jossa tulisi huomioida uratietoisuus, inklusiiviseen opiskeluun osallistuminen, virastojen välinen yhteistyö, ammatilliset kurssit, työkokemus, omatoimisuus /itsemääräämisoikeus, arjenhallinta/itsenäinen asuminen sosiaaliset taidot, opintojen tuki, siirtymäkauden suunnitelma, ja/tai ammatillinen koulutus. (mts. 179–180.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Opinnäytetyön tarkoituksena on tehdä liikuntavammaisten nuorten siirtymävaiheen ohjauksen ja neuvonnan tarpeen kartoitus, jonka pohjalta rakennetaan pilotoitava ohjaus- ja neuvontapalvelu. Kartoituksella on tavoitteena selvittää, onko palveluille todellista tarvetta, ja jos on, niin minkälaista ohjausta vammaiset kaipaisivat ja millä keinoin ohjauspalvelu liitetään jo olemassa olevaan asumispalveluun.
Laajempana tavoitteena on olla mukana kehittämässä ja rakentamassa toimivia ohjaus- ja neuvontapalveluja ryhmille, joiden tarpeet vaativat yksilöllistä, oikea-aikaista ja katkeamatonta yli siirtymävaiheiden kantavaa tukea.

Tutkimuskysymykset

1. Millaiset asiat vaikuttavat työllistymiseen positiivisesti asumispalveluiden asiakkaiden mielestä?
2. Millaiset asiat vaikuttavat työllistymiseen estävästi asumispalveluiden asiakkaiden mielestä?
3. Voiko ohjauksella vaikuttaa näihin tekijöihin?
4. Onko ohjauspalvelulle tarvetta asumispalveluissa, ja jos on, niin minkälaiselle ohjaukselle?

6 TUTKIMUSMENETELMÄT

Tutkimuksessa sovelletaan sekä kvalitatiivisen että kvantitatiivisen tutkimuksen menetelmiä. Haastattelumenetelminä käytämme strukturoitua, verkossa toteutettavaa Webropol-kyselyä sekä puolistrukturoitua teemahaastattelua. Webropol-kysely sisältää sekä laadullisia että määrällisiä kysymyksiä. Valitsimme näiden menetelmien yhdistelmän saadaksemme selville, mitkä tekijät nousevat tärkeimmiksi ja mitkä vähemmän tärkeiksi, ja kuinka moni kutakin vaihtoehtoa kannattaa. Laadullisilla kysymyksillä pyrimme saamaan lisätietoa myös niiltä, jotka eivät osallistuneet varsinaisiin haastatteluihin.

Huomiomme kohteena ovat nuorten omat kokemukset ja ajatukset valitsemistamme teemoista. Teemat on valittu sekä aiempien tutkimusten pohjalta että pilotin tarpeista. Webropol-kyselyn aihealueet jakautuvat viiteen teemaan. Ensinnäkin tarkastelemme työhön, jatko-opiskeluun ja asumiseen liittyviä tulevaisuudensuunnitelmia. Toiseksi käsittelemme tekijöitä, joista voisi olla apua suunnitelmien tekemisessä. Kolmantena aiheenamme ovat työllistyminen ja siihen sekä positiivisesti että estävästi vaikuttavat tekijät. Neljänneksi tutkimme, kenen tai keiden kanssa työllistymiseen liittyviä asioita tulisi pohtia. Lopuksi tarkastelemme siirtymävaiheen ohjauksen tarvetta nimenomaan Lauttasaaressa ja esittelemme kyselyn pohjalta esiin tulleita ehdotuksia ohjauksen kehittämiseksi.

Teemahaastattelut rakentuivat mainittujen teemojen pohjalta. Kartoitus on rajattu omaksi osioksi muun pilottiin liittyvän kehittämistyön oheen. Tavoitteena on myös selvittää, miten ohjauksen tarve eroaa

erityisoppilaitosten ja tavallisten oppilaitosten kohdalla. Liitteenä 1 on Webropol-kysymykset.

Ajatuksena oli, että Webropol-kyselyn anonymiteetin vuoksi voimme saada esiin myös sellaisia vastauksia, jotka eivät itse haastatteluissa tule ilmi. Ja vaikka Webropol-kysymyksiin liittyviin alakysymyksiin vastaaminen edellytti sanallista vastaamista ja siten myös enemmän viitseliäisyyttä ja asiaan paneutumista, uskoimme vastaajien olevan siihen valmiita ja samalla halukkaita tuomaan esille omat henkilökohtaiset kokemuksensa ja mielipiteensä. Pyrimme muokkaamaan kysymykset mahdollisimman ymmärrettäviksi.

6.1 Tutkimuksen toteutus ja aineiston analyysi

Webropol-kysely lähetettiin kaikille Lauttasaaren asumispalveluyksikön asukkaille (yhteensä 21 kpl), kun taas teemahaastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina. Teemahaastatteluun osallistuneille toimitettiin erillinen kutsu, jotta Webropol-kyselyn anonymiteetti säilyisi. Samassa kirjeessä informoimme haastatteluihin osallistujia niin tutkimuksen toteutuksesta, tarkoituksesta kuin siinä käsiteltävistä teemoista. Haastateltujen määrä määräytyi halukkaiden mukaan. Pyrimme saamaan haastatteluihin sekä korkeakoulussa että ammatillisissa erityisoppilaitoksissa opiskelevia nuoria. Sovimme kuitenkin haastateltavien enimmäismääräksi kuusi henkilöä. Halukkaita ilmoittautuikin sopivasti juuri kuusi opiskelijaa.

Haastattelut toteutettiin joko asumispalveluyksikön kerhohuoneella tai asukkaan kotona, ja videoimme haastattelut haastateltavien suostumuksella. Haastattelun kestoksi oli arvioitu noin yksi tunti, mutta haastattelujen kesto

vaihteli noin 30 minuutin ja kahden tunnin välillä. Haastattelun teema-alueet olivat ennalta määriteltyjä, mutta niiden muoto ja järjestys muuttuivat haastateltavien mukaan. Haastattelut testattiin ennen varsinaista toteutusta. Valmistelimme sekä Webropol-kyselyn että teemahaastattelun kysymykset maaliskuun 2014 aikana. Webropol-kyselyyn määrittelimme kolmen viikon vastausajan, ja kysely toteutettiin toukokuun aikana.

Tutkimuksesta tiedotimme etukäteen sekä kirjeitse että sähköpostitse. Myös teemahaastattelut toteutettiin toukokuun aikana. Aineiston analyysiä työstimme touko–kesäkuun ajan. Haastattelukysymykset laadittiin yhteistyössä Vamlasin suunnittelijan kanssa, ja näin varmistimme, että kysymykset palvelevat pilotin tarpeita.

Aineiston keruusta ei muodostunut suuria kustannuksia, koska Vamlasilla on käytössään Webropol-kyselytyökalu. Myöskään postituskuluja ei syntynyt, koska kirjeet oli mahdollista jakaa suoraan koteihin. Saimme käyttää Vamlasin tulostinta ja muita toimistotarvikkeita haastattelujen toteutukseen.

Tutkimuksen kohderyhmänä ovat vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiön Lauttasaaren opiskelija-asuntojen asukkaat. Kaikilla tutkimuksiin osallistuvilla on jonkintasoinen liikuntavamma, ja kaikki ovat täysi-ikäisiä. Tutkimusta valmisteltaessa opiskelija-asunnoissa asui 21 asukasta, mutta tutkimuksen aikana yksi muutti uuteen palveluasuntoon, joten tutkittavia oli loppujen lopuksi 20, joista kymmenen vastasi Webropol-kyselyyn ja kuusi osallistui teemahaastatteluun. Webropol-kyselyn vastausprosentiksi muodostui näin ollen tasan 50.

Laadullisen ja määrällisen analyysin välistä eroa usein korostetaan, vaikka molempia voidaan käyttää myös samassa tutkimuksessa ja molemmilla voidaan selittää, tosin eri tavoin, samoja tutkimuskohteita. Osa analyysimenetelmistä perustuu vahvasti laadullisen tutkimuksen tai määrällisen tutkimuksen suuntaukseen. Toisaalta monet menetelmät asettuvat lähtökohdiltaan suuntausten ääripäiden välimaastoon. (Jyväskylän Yliopisto 2014.)

Sisältöanalyysiksi voidaan nimittää kaikkea, mikä on tutkimusaineiston tiivistämistä ja luokkiin tai kategorioihin järjestämistä (Tuomi ja Sarajärvi 2002, 105).

Analysoimme keräämäämme aineistoa tutkimustehtävän mukaisesti. Emme siis puhu tutkimusongelmasta vaan tutkimustehtävästä. Pyrimme tunnistamaan asiat, jotka olivat kiinnostavia ja vastasivat kysymyksiin, jotka olimme asettaneet tutkimuksen tavoitteeksi. Jaoimme käsiteltävät asiat teemoittain. Tuomen ja Sarajärven kirjassa ”Laadullinen tutkimus ja sisältöanalyysi” (2002) todetaan, että tyypittely on ongelmallista. Kaiken tutkimuksen pitäisi sisältää ihmisjärjen suorittamaa henkistä tarkastelua. Empiirisessä tutkimuksessa korostuvat sekä aineisto että metodi. Näiden kuvailu antaa lukijalle mahdollisuuden tulkita tutkimusta ja lisää sen uskottavuutta.

Tutkimuksemme kohdistuu haastateltujen nuorten kokemuksiin ja tunteisiin. Haastattelut toteutettiin ja nauhoitettiin kahden viikon aikana, ja aineiston litteroinnin jälkeen aloitimme analysoinnin aiheiden teemoittelulla. Teemoittelu tehtiin tutkimuskysymysten ja aiempien tutkimustulosten pohjalta.

Haastattelimme kuutta nuorta, joista neljä opiskelee tällä hetkellä päätoimisesti, yksi odotti tietoa pääsykokeista ammattikorkeakouluun ja yksi oli työtoiminnassa. Haastatelluista kaksi opiskeli haastattelujen aikana ammattiopistossa, yksi yliopistossa ja yksi ammattikorkeakoulussa. Yksi haastatelluista työskenteli opiskelun ohessa ja useampi teki vapaaehtoistöitä. Analyysissa tarkastelemme nuorten koulutus- ja uravalintoja, sekä tapoja, joilla niihin on ohjauduttu. Tarkastelemme myös mahdollisia kohdattuja esteitä, kokemuksia työmarkkinoilta sekä odotuksia omista työllistymismahdollisuuksista. Lopuksi tarkastelemme nuorten toiveita siitä, millaiset palvelut ja tukitoimet heidän mielestään voisivat edesauttaa siirtymävaiheen sujumista.

Haastateltujen puhekielisiä vastauksia on jäljempänä tiivistetty turhan toiston ja epäolennaisuuksien välttämiseksi. Samalla vastauksia on tarpeen tullen muokattu lähemmäksi kirjakielen vaatimuksia, esimerkiksi karsimalla liiallisia täytesanoja ja muita puhekielisiä ilmauksia. Haastateltujen nimet ovat muutettu sitaateissa muotoon A, B, C, D ja E ja haastattelijan muotoon H.

7 TEEMAHAASTATTELUN TULOKSET

7.1 Opiskeluihin ohjautuminen

Koulutusvalintaan ohjautumisesta kysyttäessä yksi haastatelluista kertoi pohtineensa sopivaa ammatinvalintaa vanhempiensa kanssa ja tulleensa siihen tulokseen, että merkonomikoulutus on monipuolinen ja antaa hyvät valmiudet asiakaspalvelutyöhön, johon haastateltava toivoo opintojen jälkeen työllistyvänsä.

A: "Lähinnä sitä alkoi miettimään, että jos työelämään siirtyy, niin mikä ois semmonen mahdollinen ala, johon vois työllistyä. Keskustelin perheen kanssa, ja huomattiin että merkonomiopinnot vois olla hyvin lähellä sitä, mistä ittellensä ammatin asiakaspalvelutyöstä. Se on ehkä vähän monipuolisempi kuin datanomin opinnot."

Yksi haastatteluista opiskeli yliopistossa ja ilmoitti päätyneensä valintaan oman mielenkiintonsa perusteella. Toinen kertoi hakeutuneensa ammattikorkeakouluun, koska ei ollut päässyt opiskelemaan toivomaansa alaa. Kolmas oli juuri päättänyt lukionsa. Hän oli aiemmin opiskellut peruskoulun erityisoppilaitoksessa, jossa hänelle oli sanottu, ettei hän tulisi menestymään tavallisessa oppilaitoksessa. Tämä aiheutti kolauksen haastateltavan itsetunnolle. Lopulta haastateltu päätyi valmentaviin opintoihin erityisoppilaitokseen, jossa hänelle suositeltiin yllättäen lukio-opintoja. Tapahtumista ja sen aiheuttamista tuntemuksista kertoo seuraava lainaus, jossa haastateltavalta ensin tiedustellaan, kuka nämä neuvot hänelle antoi:

B:"(valmentavien opintojen koulun nimi) ope, vaikka (peruskoulun nimi) sanottiin etten tuu pärjäämään lukiossa ja muutenkaan normi koulussa."
H: "Miltä tuntui kuulla se?"
B:"Ikävältä, tuli huono itsetunto. Kun (valmentavien opintojen koulun nimi) sanottiin, että pitäisi mennä lukioon, nauroin et ootko tosissas?"

Kahden haastatellun kohdalla joko jo alkanut ura tai opinnot olivat mutkistuneet. Toinen oli joutunut vaihtamaan alaa, vaikka koki sen mieleisekseen ja oli työskennellyt ammatissa jo muutaman vuoden ajan. Työnantajan mielestä haastateltu ei täyttänyt enää työn vaatimuksia, eikä

erityisjärjestelyihin suostuttu. Toinen ei ollut päässyt haluamaansa oppilaitokseen fyysisen esteettömyyden takia. Hän oli myös joutunut vaihtamaan kotikuntaa palveluiden ylläpitämiseksi:

> *E: "Kun vaihdoin kirjat Helsinkiin, niin se oli mun nimetty sosiaaliohjaaja. Mä olin (entisen kotikunnan nimi) kirjoilla viel vähän aikaa sitte. Kun (entisen kotikunnan nimi) lopetti (työpajan nimi) maksamisen ja se oli liian kallis, mun piti vaihtaa Helsinkiin kirjat."*

7.2 Työelämään siirtyminen

Valtaosa haastatelluista piti päättötodistusta tärkeänä, joskin suurin osa haastatelluista oli sitä mieltä, ettei pelkällä päättötodistuksella saa automaattisesti töitä. Kaikki haastatellut kokivat työn saamisen haasteelliseksi, ja osa kertoikin sen vaativan erityistä aktiivisuutta koko opintojen ajan. Lisäpanostus, kuten lisäopinnot, työkokemus, työharjoittelukokemus ja erityisosaaminen, vaikuttivat kaikkien mielestä työnsaantiin. Kaksi haastatelluista katsoi, että suhteilla mahdollisiin työnantajiin oli vaikutusta työllistymiseen.

Haastatellut pitivät opiskelua tärkeänä ja kokivat sen parantavan omia työllistymisen mahdollisuuksiaan. Haastatteluissa korostui myös työkokemuksen kautta saadun ammattiosaamisen tärkeys työnsaannin kannalta. Osalla haastatelluista oli jo jonkin verran kokemusta työelämästä, osa-aikatyöstä tai vapaaehtoistyöstä. Työkokemus koettiin vaikuttavan työnsaannin mahdollisuuksien lisäksi itsevarmuuteen omista taidoista ja osaamisesta jo työnhakuprosessissa sekä itse työnteossa. Kaksi haastatelluista kuvaili työkokemuksen merkitystä seuraavasti:

D: "Se tuntuu vaikuttavan tosi paljon, että jos on nuoresta asti tehny kesätöitä tai ollu kaikenlaisissa työharjoitteluissa ja muuta, niin tuntuu että sitä on paljon helpompi saada töitä tai päästä samaan paikkaan tai saada suosituksia ja muuta. Mut jos ei oo juurikaan työkokemusta ja muuta, niin se on vähän sellasta, että pitää aina alottaa samasta pisteestä uudestaan. Nyt kun mul on vähän enemmän työkokemusta tältä vuodelta, niin se vaikuttaa myös itsetuntoon. Tuntuu, että *oikeesti ansaitsis sen työpaikan mitä hakee, ja kun kattoo CV:tä ja se näyttää paremmalta, niin tulee heti parempi lähtöfiilis siihen hommaan."*

A: "Oikeestaan näkisin niin, että kun on tarpeeks hyvät taidot ja on tarpeeks hyvin perehdyttänyt itteensä johonkin työhön ja saa nimenomaan työkokemustakin jostain, niin sitä varmemmin osaa tehdä työtkin hyvin. Kun mäkin oon ollu kaks kertaa taloustutkimuksella töissä, niin toisella kertaa huomas jo, että paljon paremmin hommat lähti jo alusta alkaen sujumaan, kun oli tuttu ympäristö ja tutut toimintatavat."

Työkokemuksen saaminen koettiin kuitenkin haastavaksi, ja työkokemuksen kartuttamiseksi haastatellut toivoivat lisää työharjoittelua osaksi opintoja ja muutenkin. Työkokemuksen saamisen haastavuutta kuvailtiin seuraavasti:

D: "No, en mä tiedä enää siinä vaiheessa kun on jo valmistunut ja edessä on vakituisen työpaikan ettiminen, mutta ainakin kesätyön haku on aika haastavaa. Kun kesätyöaika lähestyy, tulee vähän sellanen ahdistus, että pitäis taas alkaa hakemaan, kun kaikki muut kaverit

puhuu kesätöistä tammikuusta lähtien. On semmonen olo, että ei ihan jaksais ajatella niin paljon.

C: "Mun mielestä se on vähän niinku noidankehä, että pitäis olla kokemusta, jotta saa kokemusta."

Yksi haastatelluista oli haastattelujen aikaan hakenut opiskelemaan ammattikorkeakouluun, ja kolme piti mahdollisena suorittaa vielä lisäopintoja tämänhetkisten opintojen jälkeen. Yksi haastatelluista, joka oli valmistumassa ammatillisista opinnoista, ajatteli lisäopintoja, koska halusi lisävarmuutta työelämään siirtymiseen. Hän myös piti työkokemuksen saamista niin tärkeänä, että oli valmis työskentelemään jopa palkatta sen saamiseksi.

A: "Kun on tarkoitus työelämään siirtyä, niin mulla on kuitenkin tarkotus vielä jatkokouluttaa itteni sillai, että mä saan vielä paremmat edellytykset, että mä oon sitten valmis siirtymään työelämään. Kun menee työelämään, niin meneekin sormi suuhun, kun ei osaakaan heti tehdä jotain. Mut kun saa työkokemusta sellasesta työpaikasta, johon voisi työllistyykin, niin mä uskon että siirtyminenkin kokonaan työelämään on helpompi sitä kautta."

A: "Mä odotan itseltäni ainaki sitä, että mä pystyisin omasta mielestäni olemaan tarpeeksi hyödyksi työnantajalle. Että työnantajalle jäis tavallaan hyvä kuva minusta, että mä oon pystyny auttamaan omalla panoksella töiden etenemistä. En mä koe, että edes tarttis olla mitään palkkatoivomuksia, vaan mä oon ajatellu näin, että jos lounaan saa palkaksi, niin sekin riittää mulle ihan hyvin. Kunhan sitä työkokemusta saa ja pystyy tekemään mahdollisimman paljon asioita, niin se on se

paras palkka mitä työstä saa. Että jää itelle hyvä fiilis. Sen oon huomannut, että se on tärkee."

7.3 Uratietoisuus

Kaikilla haastatelluilla oli tavoitteena työllistyä opintojen jälkeen. He olivat tehneet vertailuja ja valinneet opintonsa kiinnostuksen kohteen, fyysisten valmiuksien sekä työllistymisen mahdollisuuksien näkökulmasta. Kolme haastatelluista kertoi tekevänsä opintojen ohessa vapaaehtoistöitä ja toivoivat niiden parantavan työllistymismahdollisuuksiaan. Yksi haastatelluista kuvasi vapaaehtoistyön mahdolliseksi väyläksi työelämään:

C: "Mä oon kokenut, että mun tie on vapaaehtoistyön kautta, koska niihin yleensä pääsee helpommin. Ja sitten niiden kautta voi löytää vaikka jonkun harjoittelupaikan, ja jos harjoittelussa pärjää hyvin, niin sitten voi saada sitä kautta työpaikan".

Toiselle vapaaehtoistyöstä oli karttunut osaamista, jota ei omista opinnoista tullut:

D: "Oon mä niistä saanu aika monipuolista kokemusta erinäisistä jutuista. Esimerkiksi myyntityötä en oo muuten tehny, mutta mä oon ollu järjestön joulumyynnissä, ja siellä opin käyttää maksulaitteita ja muitakin. Oon ollu esimerkiksi järjestämässä tapahtumia ja sellasta, eli kyllä niistä on saanut sellasta kokemusta, mitä voisit hyödyntää jossain vaiheessa."

Haastatteluissa korostui erityisosaamisen tunnistamisen tärkeys ja työharjoittelun valitseminen työllistymisen näkökulmasta. Kuten seuraavien haastatteluiden lainauksista käy ilmi, kysyttäessä oman aktiivisuuden ja merkityksestä työllistymisessä:

> *D: "Joo ja varmasti se myös, ettei vaan tee niitä opintoja ja odota, että sit vaan pääsee sinne työpaikkaan, vaan on koko ajan aktiivinen siinä sivussa myös ja tekee semmosia asioita, jotka voisi tukea sitä pääsemistä sinne, minne haluu."*

Yksi haastatelluista kuvaili erityisosaamisen merkitystä ja sen tunnistamista seuraavasti:

> *C: "No, sehän on keino erottua, kun noihin työpaikkoihinkin on satoja hakijoita. Että ois jotain sellaista, millä erottais ittensä niistä muista."*
> *H: "Onko sun mielestä helppo ajatella, että mikä on mun erityisosaaminen?"*
> *C: "No se ehkä, että ihmiset tunnistais ne vahvuudet, missä ne on hyviä. Et ne vaikka lähtis kokeilemaan jotain. Että jos on vaikka kirjoittamisessa hyvä, niin tarjois vaikka jotain kirjotuksia jonnekin, et tavallaan se osaaminen muuttuisi konkreettiseksi."*

Työhaastatteluun pääsemistä pidettiin haastavana, mutta haastatteluja pidettiin mahdollisuutena osoittaa oma osaamisensa. Yksi haastatelluista kuvaili kokemuksiaan näin:

H: "Minkälaisia kokemuksia sulla on ollut, kun sä olet hakenut töitä, eli miten sä oot päässyt haastatteluihin?"

D: "Haastatteluista mulla on ihan hyviä kokemuksia, ja mä oon ollu kyllä ainakin kolmessa tai neljässä työhaastattelussa. Haastatteluun pääseminen on ollu monissa paikoissa hirveen vaikeeta, mutta jos on päässy haastatteluun, niin ne on mun mielest menny ihan hyvin. Mutta tuntuu, että on hirveen vaikeeta päästä siihen vaiheeseen asti."

7.4 Opintojen ohjaus

Vain muutama haastatelluista muisti saaneensa koulussa opintojen ohjausta. Yksi kertoi ohjausta olevan hänen koulussaan saatavissa aina, kun sitä tarvitsee. Yksi haastatelluista epäili, ettei hänen koulussaan ole opintojen ohjausta lainkaan.

7.5 Uraohjaus

Yksi haastatelluista oli saanut intensiivistä uraohjausta oppilaitoksensa taholta. Hän oli kokenut ohjauksen erittäin positiivisena, vaikka se ei ollutkaan ratkaissut hänen tilannettaan siirtymävaiheessa. Uraohjauspalveluista kysyttäessä yhdellä oli mielikuva työvalmennuspalvelusta, ja yksi kertoi olleensa vammaisjärjestön työllistämiskurssilla opintojensa alkuvaiheessa. Kurssin opit olivat kuitenkin jo päässeet unohtumaan, koska ne eivät olleet oikea-aikaisia.

A: "Kerran olin sellasella vammaisjärjestön järjestämällä työllistämiskurssilla, jossa käytiin läpi työllistymiseen liittyviä asioita, esimerkiksi millaista on kun on pyörätuolilla kulkeva ja vammanen ylipäätäänsa. Käytiin yhden päivän aikana läpi, et miten asioissa

kannattaa ja kuuluu edetä, mut ne on kyllä päässy jo unohtumaan (naurahtaa) ja sen jälkeen on varmaan paljon uuttakin tietoa ehtinyt tulla."

H: Oliko se väärään aikaan?

A: "Ehkä oli, kun se oli justiin ennen opintoja, eikä osannu tarttuu niihin tietoihin. Että nyt jos kävis saman kurssin, niin varmasti ottais tarkemmin kaikki ylös ja tarttuis toimeen. Mutta kun ei silloin tienny, että mitä tulevaisuus tuo tullessaan."

C: "Mulla on mielikuva, että työkkärillä olis tällänen työvalmennuspalvelu, jossa kartotetaan kaikki henkilökohtainen osaaminen ja tarpeet työnhaulle. Eli neuvotaan aika kädestä pitäen, että mitä kannatais hakee ja mitä nyt kannattais tehdä."

7.6 Työllistymistä estävät ja tukevat tekijät

Työnantajien asenteet

Osalla haastatelluista oli jo jonkun verran kokemusta työelämästä, ja silloinkin kun kokemusta ei vielä ollut, heillä oli kuitenkin käsitys tai oletus työnantajien mahdollisista asenteista. Yksi haastatelluista kertoi, että hänen tuttavapiirissään on yllä käsitys, että työhakemukseen ei kannata kirjoittaa vammastaan, koska muuten ei pääse edes haastatteluun. Haastattelutilannetta pidettiin mahdollisuutena myydä oma osaamisensa ja vaikuttaa myös asenteisiin.

C: "No, tää ei sais vaikuttaa, mut se kuitenkin vaikuttaa aika paljon. Mä oon kuullu, että ei kannata esimerkiksi laittaa työhakemukseen sitä, että on tuolis, koska sen takia ei pääse ees haastatteluun."

H: "Oletko kuullu, että jollekin sun kaverille on oikeesti käynyt noin, vai onko se vaan että mistä puhutaan?"

C: "Eihän sitä kukaan oikeesti myönnä, että se on se peruste, koska sehän ois laitonta. Mut kyllä siitä on keskusteltu, että kumpi on parempi, laittaako se tuoli siihen hakemukseen vai ei. Ainakin mun tuttavapiirissä yleinen mielipide on, että ei kannata laittaa. Se on ilmeisesti kokemuksen tulosta, että ihmisen kohdatessaan on vaikeempi ilmaista sitä ennakkoluuloo."

Haastatteluissa tulivat esiin myös työelämän tehokkuusvaatimukset ja joustamattomuus hitaampaa työn tekemistä kohtaan. Yksi haastatelluista oli työskennellyt turvallisuusalalla 2,5 vuotta, mutta työsuhde oli päättynyt, vaikka haastateltu olisi halunnut jatkaa työssä. Työnantajan mukaan hän ei täyttänyt työn asettamia vaatimuksia, eikä erikoisjärjestelyihin suostuttu. Tällä hetkellä haastateltu suorittaa työharjoittelua toimistotöissä. Hän kertoi kohdanneensa työelämässä työnantajien asenteen negatiivisuuden sekä epäuskon vammaisen työkykyä kohtaan. Haastateltu toivoo, että tulevaisuudessa työllistää itsensä yrittäjänä. Toisaalta myös työnantajien odotuksia ymmärrettiin ja vaatimusten nähtiin olevan oikeutettuja.

C: "Kyllähän sitä odotetaan sellasta tehokkuusajattelua, että ehkä sellanen hitaampi työskentelytahti ei menis enää läpi. Toisaalta mun mielestä on ihan oikein, että myös vammaiselta vaaditaan samaa työpanosta kuin terveeltä ihmiseltä. Koska eihän sen muuten kannattais palkata sitä vammasta ihmistä, jos se ei pystyis tekee ihan samaa kuin terve ihminen."

Yhdellä haastatelluista oli vain vähän työelämässä olevia tuttuja, ja työnantajien asenteiden lisäksi hän arveli sen johtuvan tuttaviensa motivaatiosta.

> *C: "Mulla on aika vähän tuttuja, jotka on töissä. Moni on eläkkeellä, vaikka olisi sinänsä ihan kykynevä tekemään töitä."*
>
> *H: "Osaatko sanoa, minkä takia"*
>
> *C: "Joillain se on ehkä omasta motivaatiosta kiinni ja joillain ehkä sitä, että jos ei vaikka kädet toimi kunnolla, niin se saattaa olla työnantajalle vieläkin isompi kynnys palkata sellanen ihminen, vaikka se oikeesti pystyis tekemään työnsä".*

Työnantajien asenteiden arveltiin johtuvan myös tietämättömyydestä.

> *A: "Mä oon huomannu, että jos mä vaikka soitan johonki työpaikkaan, niin siellä saatetaan mennä vähän hämilleen tai panniikkiin, että apua apua, nyt tuli tämmönen tilanne. Että ne ei osaa suhtautua tai sattuvat suhtautumaan negatiivisesti, kun epäröivät eivätkä osaa toimia, vaikka muuten olisivat ennakkoluulottomia."*

Yhdellä haastatelluista, jolla oli jo kokemusta työelämästä, oli myös positiivisia kokemuksia työnantajien asenteista vammaisten työllistämistä kohtaan. Hänen kokemuksensa mukaan negatiivisia asenteita löytyy enemmänkin koulujen opinto ohjaajilla:

D: "En tunne ketään, jolla ois mitään varsinaista ongelmaa tullu vastaan. Ehkä opot on ollu koulussa vähän sillee, että pystytköhän sä tätä tekemään vai kannataisko sun ajatella jotain muuta. Sellaisia tarinoita olen kuullu enemmänkin, mutta varsinaisessa työelämässä ainakin mulle on oltu ihan kannustavia. Jos mä oon työhaastatteluissa kysyny, et onks se esteetön se työpaikka, niin heti on tosi ystävällisesti kerrottu, että ei sen pitäis olla mikään ongelma. Eli kyllä sitä varmaan tapahtuu, mut mul ei oo mitään sellasta kokemusta."

Vain yksi haastatelluista ilmaisi suoraan, että vammalla oli vaikutusta hänen työllistymismahdollisuuksiinsa:

E:"Vamma varmaa vaikuttaa, tää cp-vamma. Jos on tää vamma, ei kaikki otakaan."

Fyysinen esteettömyys

Haastatteluissa nousi esiin useita fyysiseen esteettömyyteen liittyviä haasteita. Näitä olivat muun muassa puuttuva inva-wc, vanhat rakennukset, pienet ja toimimattomat tilat, työtehtävät joissa tavaroita joutuu ottamaan korkealta, hissittömyys ja kyvyttömyys tuottaa puhetta.

A: "Monta kertaa olen huomannu, että vaikka työpaikka olisi muuten moderni, niin saattaa olla, että siellä ei oo hissiä, tai jos on, siihen ei oo mahdollisuutta päästä. Eli vaikka puitteet ois muuten ihan hyvät, niin voi olla joku pieni juttu, jonka takia paikka ei sovi, esimerkiksi jos ei oo inva-wc:tä lainkaan.

> *Jos tilat ei ole kunnossa, kokopäiväistä työskentelyä on mahdotonta ajatella. Pääkaupunkiseudusta mulla ei ole kauheasti kokemusta, mut omalla kotipaikkakunnalla on aika paljon ahtaita tiloja eri työpaikoissa. Kaupungin keskustakin on ahdas ja täynnä vanhoja rakennuksia, eikä niissä ole otettu huomioon pyörätuolilla tai muilla apuvälineillä liikkuvia."*

Yksi haastatelluista arveli, että esteettömyyden vaatimus rajasi hänen työllistymismahdollisuuksiaan tulevaisuudessa, koska jotkut kouluista, joissa hän haluaisi työskennellä, eivät olleet esteettömiä.

> *D: "Työnhaku on jo muutenkin haastavaa, etenkin vastavalmistuneelle, mutta se rajaa kyllä vaihtoehtoja pois, jos pitää miettiä, että pääseekö siihen kouluun sisään."*

Toisen nuoren tapauksessa opiskeluhaaveet kariutuivat, koska koulurakennus oli vanha eikä esteettömyyttä voitu järjestää.

> *E: "Rehtori ois kyllä ottanu, mutta sit tuli tää esteettömyys… Kävin kattoo ja tutustumassa paikkaan, ja se oli muuten hyvä, mutta ei esteetön."*

Vaikka esteettömyys on tärkeä vaatimus, sitä ei kuitenkaan pidetty työllistymisen kannalta ratkaisevana. Vammaisen työoloja voidaan kohentaa myös monilla erikoisjärjestelyillä, kuten henkilökohtaisella avustajalla, teknisillä apuvälineillä ja työtehtävien räätälöinnillä. Tehtävistä selviytymistä edesauttavat myös henkinen hyvinvointi ja oma asenne.

C: "Työpaikoilla voitais ajatella enemmän sellasia tehtävänkuvia, joita pystyis tekemään, vaikka ei pystyisikään ottamaan korkeelta jotain papereita.".

A: "Jos ei ole fyysisesti ja henkisesti ihan sataprosenttisessa kunnossa, niin totta kai se vaikuttaa myös työpanokseen. On hyvä, että pitää huolta sekä fyysisestä että henkisestä jaksamisesta. Henkinen kunto on voimavara, joka auttaa jaksamaan, vaikka ois muuten heikommassa kunnossa."

Sosiaalisen yhteisön merkitys

Kaikki haastatellut kokivat läheisiltä saadun kannustuksen ja tuen tärkeäksi. Yksi haastatelluista kertoi, että häntä oli kannustettu omien valintojen tekemiseen, mutta osa sai apua myös valintoja tehdessä. Kaikki haastatellut kertoivat tekevänsä valintansa kuitenkin loppujen lopuksi itse. Yhdellä haastatelluista vanhempien aktiivinen osallistuminen korostui:

A: "Tuleehan sitä kavereidenkin kanssa käytyä läpi asioita, mut lähinnä perheen parissa on kuitenkin eniten keskusteltu.
Mä oon tottunu nykyään aika paljon itsenäisesti toimimaan, mutta aina jos tulee jotain kysyttävää, en pelkää kysyä vanhemmilta neuvoa, että miten jossain tietyssä tilanteessa kuuluu toimia tai jos ei ite oo ihan täysin varma. Mut kuitenkin oon nykysin pyrkinyt muuten itsenäisesti hoitamaan asiat."

Osa haastatelluista oli turvautunut vanhempien sijaan ystävien ja vertaisten tukeen. Yksi haastatteluista oli saanut tukea ja neuvoja esimerkiksi fysioterapeutilta. Osalla oli esikuvana vammaisia, jotka työskentelevät itseään kiinnostavalla alalla ja ovat menestyneet työssään.
Viime mainitut kokivat esikuvilta saadun vertaistuen tärkeäksi, ja se loi uskoa omaan pärjäämiseen.

> *D: "Samanlaisessa tilanteessa tai työelämässä jo mukana olleen vertaistukihenkilön kanssa voi puhuu aika monista asioista, ja myös fysioterapeutin kanssa se ois aika luontevaa, mut ei semmosta virallista tahoa kyl nyt tuu mieleen."*

Sama opiskelija kertoi ottaneensa mallia myös vammattomista ystävistään:

> *D: "Mul ainakin on tosi paljon vammattomia ystäviä, ja ne on tosi aktiivisesti työelämässä ja tehny kesätöitä monta vuotta. Tavallaan tulee sellanen malli, että pitää hakee töitä ja olla itse aktiivinen. Se vaikuttaa tosi paljon omaan asenteeseen ja ajatusmaailmaan."*

Yksi haastatelluista korosti verkostoitumisen merkitystä työllistymismahdollisuuksien lisäämisessä:

> *C: "Kyllähän suhteiden kautta on helpompi saada duunii kuin ihan vaan avoimen haun kautta. Esimerkiksi sosiaalisessa mediassa verkostoituminen on järkevää, koska suurella todennäköisyydellä joku tietää jonkun, joka tarvii töitä."*

Omatoimisuuden ja motivaation merkitys

Oman osaamisen ja valmiuksien tunnistamista pidettiin työllistymisen kannalta erittäin tärkeänä. Vahvimmaksi tekijäksi nousi kuitenkin oma motivaatio.

> *C: "Tärkeintä on se, että itte tietää mitä haluu tehä. Ja tietysti myös se, että kerrotaan niistä vaihtoehdoista, että on selkeesti tiedossa, mistä voi valita."*

Täytyy myös osata myydä oma osaamisensa, niin ettei haastattelussa sano vaan, että en mä nyt tiedä mitä mä osaan tai että en mä varmaan osaa mitään, koska ei sitä varmaan kukaan sellasta ihmistä palkkais.

> *C: "Jos ei ole motivaatiota ja sitkeyttä, niin eihän voi saada töitä, koska suurella todennäköisyydellä ei saa ekasta paikasta töitä mihin hakee."*

> *A: "En mä tiiä, itellään on se kokemus, että jos on vaan mahdollista olla itse aktiivinen ja soittaa eri työpaikkoihin jos vaan pystyy sillai niinku kommunikoimaan, ni oon huomannut, et ku itte lähestyy niin sit työnantajatkin suhtautuu sillai paremmin sitte. Niin, mitä mä vastaisin? Mut kai se on niinku se, että ku vaan yrittää olla tarpeeks rehellinen aina, tai siis sillee on kuitenkin oma itsensä ja sillee. Sit sillee oon huomannu, et kyl vaik ei pysty pyörätuolista käsin kaikkee tekemään, niin kyllä aina niin kun kyllä varmaan jokaiselta työpaikalta löytyy joku työ mitä pystyy pyörätuolista käsinkin tekemään ja se voi*

oikeesti olla hyödyksi työpaikallekin et saavat uusia kokemuksia siitä, et työllistävät pyörätuolilla kulkevan."

Yksi haastatelluista kertoi tilanteesta, jossa ryhmänvetäjä oli koulussa puhunut omien vahvuuksien tunnistamisesta ja sen vaikutuksesta itsevarmuuteen työnhaussa:

A: "Sitä suhtautuu itse epäilevästi omiin kykyihinsä ja luulee, ettei pysty tähän. Mutta yhessä ku miettii, että missä on hyvä ja että jos on pärjänny jossain, niin pärjää varmaan työelämässäkin. Huomaa, että mul on oikeesti kykyjä johonkin."

Kahdella haastatelluista oli vertaisilta saatua kokemustietoa sinnikkyyden vaikutuksesta työllistymiseen:

D: "Jotkut on ollut tosi sinnikkäitä ja päättänyt, että haluu sinne ja sinne töihin ja pommittanut niitä ja suunnannut kaikki opinnot ja harjoittelut ja kaikki sen mukaan, että pääsee just siihen paikkaan töihin."

C: "Yks mun kaveri on ollu nyt vuoden työttömänä. Sitten hän oli mennyt paikan päälle kysymään myymäläpäälliköltä, et tarviitteko työntekijää. Kuukautta myöhemmin hänelle oli soitettu, että tuutko haastatteluun."

C: "Yksi haastatelluista korosti opintojen suunnitellun tärkeyttä ja kertoi itseä kiinnostavien asioiden opiskelun vaikuttavan myös opiskelumotivaatioon.
Motivaatioon vaikuttaa, että valitsee koulussa sellaisia aineita, jotka oikeesti kiinnostaa. Ettei ota vaan sellasta mihin kaverikin menee, vaan et löytäisi jotain sellasta, mikä iteensä kiinnostaa."

Siirtymävaiheen suunnittelu

Kaikki haastatellut nuoret pitivät itsetuntoa ja omaa aktiivisuutta siirtymävaiheen kannalta tärkeinä tekijöinä, mutta he toivoivat myös lisää palveluita siirtymien tueksi. Siirtymävaiheisiin kaivattiin tuen lisäksi puhdasta tietoa huomioitavista asioista ja niihin perehdyttämistä. Osa haastatelluista kaipasi tukea kiinnostavien ja juuri heille sopivien vaihtoehtojen pohtimiseen. Kaikki olivat yksimielisiä siitä, että asumispalveluissa tarjottavasta ura- ja siirtymävaiheen ohjauksesta olisi hyötyä. Muita esille tulleita toiveita olivat: mahdollisuus päästä työkokeiluun tai työharjoitteluun, vertaisasiantuntijoiden ja työnantajien vierailut, informaatio eri mahdollisuuksista, sekä luennot.

A: "Perehdytys ja kokemusten saaminen on aina hirmu tärkeetä. Kaipaisin vaikka ihan lyhyitä työkokeiluja, että pääsis näkemään, minkälaista se on. Sanotaan nyt vaikka viikko jossain, niin sekin jo avaa silmiä."

A: "Voishan sitä yhdessä käydä läpi, niin ettei tarvitse yksin hoitaa kaikkea. Esimerksi yhteyshenkilö vois olla yhteydessä ensin työnantajaan, että ei tuu asiat niin hirveenä yllätyksenä."

Tarpeet muuttuvat elämäntilanteen mukaan, ja nuoret kaipaavat ohjausta erityisesti ollessaan muuttamassa pois tai siirtymässä työelämään.

> *A: "Aluksi vois mennä sinne ihan vaan keskustelemaan siitä, mitä tulee mieleen. Ja jatkossa jos tilanne muuttuu, niin selvästi sanottais, että on mahdollisuus mennä uudestaan ja käydä läpi jos on jotain kysymyksiä. Täälläkin on kaikilla asukkailla aika erilaiset tilanteet, mut kaikkien ois syytä voida pohtia niitä mahdollisia ongelmia omista lähtökohdista."*

> *A: "Että olis olemassa joku tietopankki, josta saisi informaatioo, että mitkä on ne askeleet tai mikä on se polku, jota pitkin kannattaa lähtee kulkemaan. Että mitkä intressit kelläkin on".*

> *A: "Vaikka tietää, minkälaista työtä haluis tehdä, niin onhan se aikamoinen viidakko. Työnantajia on niin paljon, että niitä pitäis osata rajata, ja hyvä että siinä on jeesaamassa joku henkilö, jolla on jo kokemuksia vammasten työllistämisestä. Siten on helpompi löytää juuri mun persoonalle sopiva työ. Eli olis hyvä, jos kaikille olis saatavilla auttajaksi oikeenlainen henkilö."*

Kun haastatelluilta kysyttiin työnhakutaitojen merkityksestä työllistymisessä ja omien vahvuuksien tunnistamisesta, kaikki olivat yhtä mieltä siitä, että niitä on hyvä pohtia etukäteen:

> *C: "Jokaisen pitää osata myydä oma osaaminensa, mutta vammaisen pitää olla valmis selittämään, että pystyy tekemään erilaisia asioita vaikka on tuolissa, koska ei voi olettaa, että työnanataja tajuaa kaikkia niitä juttuja."*

A:"Kun on valmistautunut hyvin, se antaa heti kättelyssä paremman kuvan. Jos on itse aktiivinen ja perehtynyt juttuihin, niin se madaltaa puolin ja toisin sitä kynnystä työllistymiseen."

D: Jos työhaastatteluun mennessä on joku hyvin mietitty ajatus valmiina, kuulostaa heti paljon vakuuttavammalta. Kun valmistautuu etukäteen, siinä voi samalla huomioida erilaiset kysymyksetkin.

B: "Kaikki haastatellut toivoivat tukea ja neuvoja myös sopivan asumismuodon hakuprosessissa.
Haluisin oman kodin, jossa on päivällä henkkari ja öisin joku hätävarajuttu."

D: "Ohjaukseen voisi sisällyttää eri asumismuotojen läpi käymistä. Jos on vaikka menossa avustajaringin varaan, niin siinä on niin paljon asioita, jotka pitää ottaa huomioon. Valmennusta tarvitaan koko avustajien työkuvioiden pyörittelyyn, niin että osaa sitte suhtautua niihin asioihin oikein."

A: "Onhan se hirmu tärkeetä, että näkee, soveltuuko joku tietty paikka asumiseen just sulle. Ettei vaan lykätä johonkin paikkaan, jossa sä sitten olet jumissa vaikka se ei ookaan sulle oikea."

Suurin osa haastatelluista toivoi uraohjausta jo opintojen aikana esimerkiksi kesätyön ja harjoittelupaikan hankkimiseen. Yksi haastatelluista toivoi yhteydenoton tulevan uraohjaajalta, koska pelkäsi, että apu meni helposti

muuten ohi. Toinen kaipasi mahdollisuutta ottaa oma tukiverkosto mukaan siirtymävaiheen suunnitteluun:

> *A:" Jottei kommunikointi jää vain kahdenkeskiseksi olisi hyvä, jos informaatiota menee myös kotipuoleen. Kun tukiverkosto on mahdollisimman laaja ja tieto kulkee, jokainen pystyy myös auttamaan paremmin."*

Suurin osa haastatelluista piti hyvänä ajatuksena, että uraohjausta olisi tarjolla mahdollisimman lähellä, jotta kynnys hakea ohjausta madaltuisi. Toisaalta yksi haastatelluista oli sitä mieltä, että ohjaajat ovat liian "läheisiä" ja toivoi ohjauksen tapahtuvan muualla kuin asumispalvelujen yhteydessä.

8 WEBROPOL KYSELYN TULOKSET

8.1 Työelämä ja jatko-opinnot

Yhdeksän kymmenestä kyselyyn vastanneesta ilmoitti, että hänellä on suunnitelmia opintojen päättymisen jälkeen (ks. kuvio 1). Suunnitelmat työelämässä liittyivät kesätöihin ja mahdollisesti työharjoittelupaikoilla avautuviin jatkotyöskentelymahdollisuuksiin, myös osa-aikaisesti. Opintojen jälkeen kyselyyn osallistuneet toivoivat työllistyvänsä koulutustaan vastaavalle alalle, mutta olivat valmiit työkokemuksen kerryttämiseen myös sijaisuuksien kautta. Kuusi yhdeksästä vastanneesta ilmoitti aikovansa jatkaa opintoja, ja kolme vastaajista ilmoitti aikovansa pitää taukoa opinnoissa. Jatko-opinnoilla tarkoitettiin lisä- tai täydennyskulutusta.

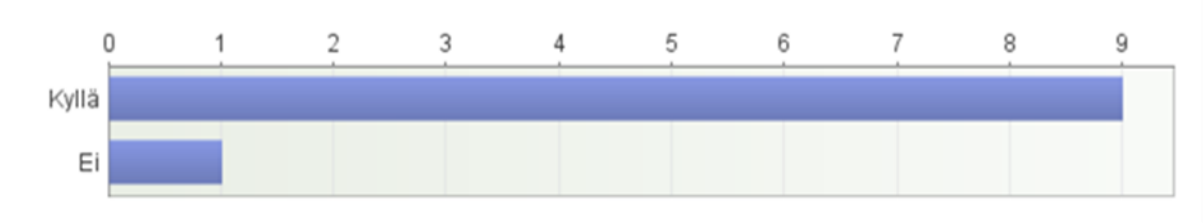

Kuvio 1. Suunnitelmat opintojen päätyttyä.

8.2 Asuminen

Viidellä kymmenestä oli suunnitelmia asumisen suhteen.

Neljä vastaajista ilmoitti haluavansa muuttaa omaan asuntoon ”avustajaringin” turvin. Kuten yksi heistä asian ilmaisi:

> *”Tulevaisuudessa asuisin mielelläni esimerkiksi avustajaringin varassa omassa, ihan tavallisessa asunnossa.”*

8.3 Tuen tarve siirtymävaiheessa

Viisi vastaajaa piti omaa motivaatiota ensisijaisena tekijänä tulevaisuuden suunnitelmien onnistumisen kannalta. Lähes yhtä moni mainitsi perheen tai lähipiirin tuen. Kaksi vastaajaa ilmoitti muun lähteen eli opinto-ohjaajan tai terapeutin. Muita suunnitelmia tukevia tekijöitä olivat omat kyvyt, harrastukset, vertaistuki ja mediatori.

8.4 Asiat joiden odotettiin tukevan omaa suunnittelua

Henkilökohtaisten avustajien merkitys koettiin tärkeäksi itsenäisen asumisen ja työllistymisen tukena. Yhdellä vastaajista avustajapäätökset ja suunnitelmat olivat oikeusteitse valitusmenettelyn alla. Vain yhdellä oli selvät tulevaisuudensuunnitelmat. Suurin osa kuitenkin kaipasi tukea ja kannustusta. Siirtymävaiheen muutoksiin kaivattiin helpotusta, jottei kaikkea

tarvitsisi ”taistella” viranomaisten kanssa. Toivottiin myös jonkinlaista keskustelumahdollisuutta, joka tukisi nuoren omia suunnitelmia. Osa kaipasi lisää informaatiota eri tukivaihtoehdoista ja niiden saavuttamisesta. Poiminnat kyselyssä ilmenneistä vastauksista kertovat tuen tarpeen monipuolisuudesta:

> *”Tuki siirtymisessä Lauttasaaressa asumisesta seuraavaan vaiheeseen olisi varmasti tarpeellista, siinä pitää huomioida niin paljon asioita. Lisäksi työelämään ei välttämättä ole kovin helppoa päästä, joten siinäkin vaiheessa tuki saattaisi olla tarpeen. Tuella tarkoitan sitä että olisi tarjolla riittävästi infoa ja vertaistukea sekä tietoa eri vaihtoehdoista ja niiden saavuttamisesta.”*

> *”Usko itseen ja omaan suoriutumiseen. Tasapainoisemmat sosiaaliset suhteet, samoista asioista kiinnostuneet ihmiset ja hyvin rytmitetty arki.”*

> *”Suunnitelmien tekemisessä eniten auttaisi se, että systeemit (omaan asuntoon muuttaminen jne.) olisivat helppoja tai suhteellisen helppoja asioita versus se, että tällä hetkellä joutuu kuulemma käytännössä sotimaan kaupungin kanssa saadakseen tarpeeksi henkilökohtaisen avun tunteja niin että muutto omaan asuntoon pois palveluasunnosta olisi mahdollista.”*

8.5 Työllistymiseen vaikuttavat tekijät

Luettelemme seuraavassa kyselyn perusteella vahvimmin työllistymiseen vaikuttavat tekijät vaikuttavuusjärjestyksessä (ks. kuvio 2).

Kaikki vastaajat olivat sitä mieltä, että työelämän fyysinen esteettömyys vaikuttaa paljon tai erittäin paljon työllistymiseen. Yhdeksän kymmenestä oli sitä mieltä, että ammatillinen osaaminen, erityisosaaminen, motivaatio, työelämän asenteet ja työkokemus vaikuttavat paljon tai erittäin paljon työllistymiseen. Näistä jopa kahdeksan vastasi motivaation vaikuttavan työllistymiseen erittäin paljon.

Kahdeksan kymmenestä vastaajasta ajatteli itsetunnon, terveydentilan ja toimintakyvyn, työelämän odotusten ja työnhakutaitojen vaikuttavan paljon tai erittäin paljon työllistymiseen. Henkilökohtaisen avustajan arveli vaikuttavan paljon tai erittäin paljon työllistymiseen seitsemän kymmenestä vastaajasta. Kuusi kymmenestä vastaajasta oli sitä mieltä, että ihmissuhteet, tekniset apuvälineet työpaikalla ja työllistymisen tuet vaikuttavat paljon tai erittäin paljon työllistymiseen.

Yksi kymmenestä oli sitä mieltä, etteivät työllistymisen tuet vaikuta lainkaan työllistymiseen. Viisi kymmenestä vastaajasta arveli ohjauksen ja muiden työllistymistä tukevien palveluiden vaikuttavan paljon tai erittäin paljon työllistymiseen. Yksi kymmenestä oli sitä mieltä, ettei ohjaus vaikuta lainkaan työllistymiseen.

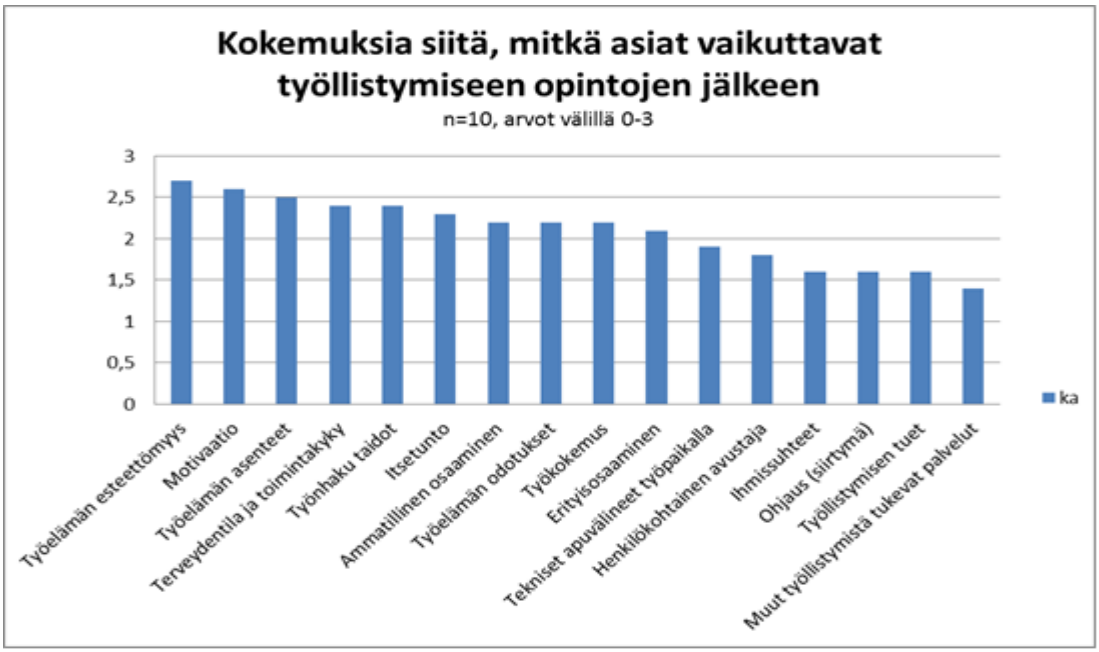

Kuvio 2. Kokemuksia työllistymiseen vaikuttavista tekijöistä

Vastausten perusteella vahvimmin työllistymiseen vaikuttava tekijä on työelämän fyysinen esteettömyys. Seuraavaksi tärkeimmät työllistymiseen vaikuttavat tekijät olivat motivaatio ja työelämän asenteet. Terveydentila, toimintakyky ja työnhakutaidot olivat seuraavina, ja sen jälkeen ammatillinen osaaminen, erityisosaaminen, työkokemus, työelämän odotukset. Vähiten vaikutusta ajateltiin olevan työllistymisen tuilla, ohjauksella, muilla työllistymistä tukevilla palveluilla, teknisillä apuvälineillä, ihmissuhteilla ja henkilökohtaisella avustajalla.

8.6 Kenen kanssa työllistymiseen liittyviä asioita voi tarvittaessa pohtia?

Eniten työllistymiseen liittyvistä asioista puhuttiin lähipiirin, perheen ja ystävien kanssa. Yhtä moni vastasi, että työllistymiseen liittyviä asioita voi

pohtia myös TE-toimiston, uraohjaajan tai opinto-ohjaajan kanssa. Yksi vastaajista lausui eriävän mielipiteensä:

> *"Ensimmäisenä mieleen tulee pohtia näitä asioita vanhempien kanssa, sitten kavereiden ja muiden tuttujen kanssa. Ammattiohjaus on luotaantyöntävä ajatus."*

8.7 Uraohjaus Lauttasaaressa

Kahdeksan kymmenestä kyselyyn vastanneesta oli sitä mieltä että työllistymiseen liittyviä asioita olisi tarpeellista pohtia Lauttasaaressa uutena uraohjauspalveluna (ks. kuvio 3). Uraohjauksen toivottiin sisältävän esimerkiksi henkilökohtaisen tilanteen kartoitusta, palavereja ja työnantajien tapaamisia. Yksi vastaajista korosti vammaisten lasten integroimista täydellisesti

ikätovereihinsa alusta asti. Moni toivoi ohjausta jo kesätyön etsimiseen. Osa vastaajista koki, ettei itse välttämättä tarvitse uraohjausta, mutta oli sitä mieltä, että joillekin muille siitä olisi varmasti hyötyä:

> *"Kyllä siitä varmasti ainakin joillekin ja jossakin tilanteessa olisi hyötyä. Ei pelkästään työelämään pysyvästi siirryttäessä vaan ehkä jo kesätöidenkin kannalta, ja tietysti vielä vakavammalta pohjalta vakituista työpaikkaa etsittäessä."*

Kuvio 3. Vastanneiden toive palveluiden toteutumisesta Lauttasaaressa

8.8 Muuttoon liittyvä ohjaus

Muuttoon liittyvään ohjauksen ja tuen tarvetta kartoittavaan kysymykseen vastasi seitsemän henkilöä, ja he kaikki pitivät muuttoon liittyvää ohjausta ja sopivan asumismuodon miettimistä tärkeänä ja hyödyllisenä. Vastaajat kaipasivat tietoa eri vaihtoehdoista ja siitä, miten ja mistä apua haetaan.

> *"Tämä olisi kyllä melko tärkeää. Muuton mukana niin moni asia muuttuu ja jo ennen muuttoa pitää selvittää niin monia asioita, joita kaikkia ei varmasti tule edes ajateltua."*

> *"Ehkä vielä tässä vaiheessa se ei tunnu ajankohtaiselta, mutta myöhemmin, esim. vuotta ennen valmistumista, varmasti hyvinkin tärkeältä ja hyödylliseltä! Koen että siitä olisi paljon hyötyä, koska uudet asumisjärjestelyt ovat aika iso kysymys yksin pohdittaviksi, niissä on niin paljon huomioitavia juttuja."*

Muita ohjauksen tarpeeseen liittyviä huomioita olivat:

"En kannata aikuisten ihmisten ohjausta asunnontarjoajan puolesta."

"Tärkeää pitää huolta, että ei jää tyhjän päälle, kun on muutto edessä!"

9 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS

Tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida monella eri mittarilla. Luotettavuus eli reliaabelius tarkoittaa mittaustulosten toistettavuutta eli tutkimuksen kykyä antaa ei-sattumanvaraisia tuloksia. Tutkimusta voidaan pitää reliaabelina, jos kaksi arvioijaa päätyy samaan tulokseen, tai jos eri tutkimuskerroilla saadaan sama tulos samaa henkilöä tutkittaessa. Toinen luotettavuutta mittaava tekijä on tutkimuksen validius eli varmuus siitä, että tutkimuksessa mitataan juuri sitä, mitä siinä on tarkoituksena mitata. Mittarin tai tutkimusmenetelmän validiteettia voivat huonontaa esimerkiksi väärin ymmärretyt kysymykset tai se, että tutkija tulkitsee vastauksia väärin, esimerkiksi omien alkuperäisten ajatusmallien mukaisesti. (Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara 2007, 224–225.)

Yhdistimme tutkimuksessa kahta eri metodia, koska käytimme sekä laadullista että määrällistä tutkimusta. Aineiston kerääjinä ja tulkitsijoina opinnäytetyössä oli kaksi tutkijaa. Tutkimusaineistoja keräsimme kahdella eri tavalla eli Webropl-kyselyllä sekä teemahaastattelulla. Kun puhutaan useiden eri metodien ja menetelmien yhdistelmästä, käytetään termiä triangulaatio. Triangulaatio tarkentaa tutkimuksen validiutta merkittävästi. Laadullisen

tutkimuksen luotettavuutta lisää myös tutkimuksen toteutuksen tarkka kuvaus. Tutkimustulosten tulkinnan luotettavuutta lisäävät tulkintojen perustelu ja suorat haastatteluotteet. (Hirsjärvi ym. 2007, 227–228.)

Testasimme myös kysymyksiä etukäteen kahdella nuorella varmistaaksemme, että tutkimuskysymykset ymmärretään oikein. Aineiston virhetulkintoja pyrimme välttämään käyttämällä tutkijatriangulaatiota, toisin sanoen tutkimusaineistoa keräsi ja analysoi kaksi tutkijaa.

Eettisesti toimiva tutkija soveltaa eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä. (Hirsjärvi ym. 2007, 24.) Tutkimuksen eettisyys varmistettiin pyytämällä tutkimuslupa organisaation johtajalta. Kaikki kyselyn vastaanottajat olivat 18 vuotta täyttäneitä, joten lupaa nuorten vanhemmilta ei tarvittu. Kyselyn mukana seurasi saatekirje, jossa kerrottiin tutkimuksen tarkoitus, tavoitteet ja siihen osallistumisen vapaaehtoisuus. Toteutimme haastattelut kahdella eri menetelmällä, joista toinen oli Webropol-kysely. Webropol-kyselyssä toteutui vastaajien anonymiteetin säilyminen. Ihmisiin kohdistuvissa tutkimuksissa mainitaan tärkeimpänä eettisinä periaatteina yleensä informointiin perustuva suostumus, luottamuksellisuus, seuraukset ja yksityisyys. (Hirsjärvi ym. 2007, 25.) Hyvän tutkimuksen tekeminen niin, että eettiset näkökohdat tulevat riittävästi ja oikein huomioon otetuiksi, on vaativa tehtävä (Hirsjärvi ym. 2007, 27).

Toisen kyselyn suoritimme kahdenkeskisinä teemahaastatteluina, joista ilmoitimme Webropol-kyselyn yhteydessä. Vastaajat valikoituivat vapaaehtoisista halukkaista ilmoittautuneista. Haastattelujen aluksi keskustelimme haastattelun tarkoituksesta ja tavoitteista. Pyysimme lupaa keskustelujen nauhoittamiseen, mihin jokainen haastateltava suostui.

Haastattelujemme aiheet eivät olleet arkaluontoisia, ja vastaajat vastasivat luontevasti. Anonymiteetin säilymiseksi muokkasimme suorat lainaukset siten, ettei ihmisten eikä organisaation nimiä mainittu.

10 JOHTOPÄÄTÖKSET

Sekä teemahaastatteluissa että Webropol-kyselyssä kävi ilmi, että kaikki vastaajat saavat tukea suunnitelmiinsa läheisiltään. Osalla vanhempien rooli oli merkittävä, ja varsinkin haastatteluissa korostui mielestämme lisäksi vertaisten rooli.

Monella haastateltavista ei ollut kokemusta opintojen ohjauksesta, ja ainoastaan kahdella oli kokemusta uraohjauksesta. Uraohjaus ei toisen mielestä ollut oikea-aikaista, eikä hän ollut osannut tarttua tietoihin, koska ei vielä tiennyt, mitä tulevaisuus tuo tullessaan. Toinen uraohjausta saaneista oli kokenut uraohjauksen intensiiviseksi, mutta se ei ollut kuitenkaan pystynyt ratkaisemaan hänen tilannettaan. Hänen tulevaisuuden suunnitelmansa olivat edelleen auki, vaikka uraohjaus olikin päättynyt.

Vastausten perusteella kaikki haastatellut tekivät uravalintoja sekä oman mielenkiinnon että työllistymismahdollisuuksien mukaan. Haastatelluista kaksi oli hakeutunut Ahposen tutkimuksessa esiin tulleille varmoille aloille. Tosin valintaan oli vaikuttanut myös mielenkiinto alaa kohtaan. Mielestämme vastauksissa näkyi, että kaikki haastatellut arvostivat erityisosaamista, ja sillä ajateltiin voivan erottua joukosta. Haastatteluissa joidenkin kohdalle tuli esiin toive jatkokoulutuksen tarpeesta. Osa haastatelluista koki tarvetta saada apua oman erityisosaamisen tunnistamisessa. Kaikki haastatellut arvostivat työkokemusta ja sen koettiin

antavan ammatillista varmuutta. Suurin osa haastatelluista koki työkokemuksen saamisen haastavaksi ja työkokemuksen puutteen pelättiin vaikuttavan estävästi työllistymiseen tulevaisuudessa. Osa haastatelluista oli hankkinut työkokemusta vapaaehtoistyöstä, ja sitä pidettiin myös mahdollisena väylänä palkkatyöhön. Haastatellut toivoivat myös lisää työharjoittelua työkokemuksen kartoittamiseksi.

Meille heräsi kysymys, muodostuuko opiskelusta joillekin vaihtoehtoinen urapolku työllistymisen vaikeuden takia? Kuten Ahposen tutkimuksissa kävi ilmi. Jääkö olemassa olevaa osaamista hyödyntämättä?
Webropol-kyselyn perusteella vahvimmin työllistymiseen vaikuttava tekijä on työelämän fyysinen esteettömyys. Seuraavaksi vahvimmat työllistymiseen vaikuttavat tekijät olivat oma motivaatio, sekä työelämän asenteet. Terveydentila, toimintakyky ja työnhakutaidot olivat seuraavina, ja sen jälkeen ammatillinen osaaminen, erityisosaaminen, työkokemus ja työelämän odotukset. Vähiten vaikutusta ajateltiin olevan työllistymisen taloudellisilla tuilla, ohjauksella, muilla työllistymistä tukevilla palveluilla, teknisillä apuvälineillä, ihmissuhteilla ja henkilökohtaisella avustajalla.

Teemahaastatteluiden perusteella korostui oman motivaation merkitys työllistymisen kannalta. Työllistymisen koettiin olevan haastavaa, mutta omalla sinnikkyydellä ajateltiin voivan vaikuttaa työllistymiseen. Haastatellut pitivät myös tärkeänä miettiä etukäteen omia vahvuuksia ja keinoja kompensoida omia rajoitteita. Fyysisen esteettömyyden ajateltiin vaikuttavan eri tavoin mahdollisuuksiin työllistyä. Fyysiseen esteettömyyteen koettiin kuitenkin pystyvän vaikuttamaan monilla tavoin, kuten järjestelytuilla, henkilökohtaisilla avustajilla, teknisillä apuvälineillä ja työtehtävien räätälöinnillä, henkisellä hyvinvoinnilla ja omalla asenteella.

Jääkö järjestelytukia mahdollisesti hakematta ja samalla nuoria työllistämättä puutteellisen informaation vuoksi? Teemahaastatteluiden vastauksissa mielestämme asenteellista esteettömyyttä pidettiin tärkeämpänä kuin fyysistä esteettömyyttä.

Työelämän negatiivisia asenteita pidettiin vahvasti estävänä tekijänä työllistymisessä, tämä kuitenkin mielestämme perustui usealla enemmän mielikuviin ja toisen käden tietoon kuin omiin kokemuksiin. Yhdellä haastatelluista oli myös omakohtaisia negatiivisia kokemuksia työelämän asenteista. Yhden opintohaaveet olivat kariutuneet opiskelupaikan esteellisyyteen. Osalla haastatelluista oli positiivisia kokemuksia työelämän asenteista esimerkiksi työolosuhteiden järjestelyistä ja luontevasta vastaanotosta. Lisäksi koettiin, että asenteisiin pystyy itse vaikuttamaan esimerkiksi haastattelutilanteessa hyvällä valmistautumisella.
Koska työllistyminen ja jo haastatteluihin pääseminen koettiin hankalaksi, haastatellut toivoivat työllistymisen tueksi tietoa ja perehdytystä työllistymisenprosessissa huomioitavista asioista. Osa haastatelluista toivoi lisäapua sopivien työtehtävien kartoitukseen. Uraohjauksen toivottiin myös järjestävän mahdollisuuksia eripituisiin työkokeiluihin ja harjoitteluihin.

Kaikki teemahaastatteluun osallistuneet ja suurin osa Webropol-kyselyyn vastaajista (8/10) oli sitä mieltä, että Lauttasaaressa tarjottavasta ura- ja siirtymävaiheen ohjauksesta olisi hyötyä työllistymisessä. Suurin osa haastatelluista oli sitä mieltä, että asumisyksikössä tapahtuva ohjaus voisi madaltaa kynnystä hakeutua ohjaukseen. Yksi haastatelluista koki asumispalveluyksikön työntekijät liian läheisiksi ja toivoi ohjauksen tulevan yksikön ulkopuolelta. Kaikki teemahaastatellut ja suurin osa Webropol-

kyselyn vastaajista koki muuttoon ja itselle sopivan seuraavaan asumismuodon etsimiseen liittyvän ohjauksen tärkeäksi, koska siihen liittyy niin paljon huomioitavia asioita. Yhdessä vastauksessa vastustettiin asumispalvelun tarjoamaa ohjausta ja ammattilaisten ohjausta ylipäätään.

Asumiseen liittyvä epävarmuus siirtymävaiheen suunnittelussa tuli esiin kaikilla haastatteluilla. Myös ne jotka kokivat etteivät tarvitse työllistymiseen liittyvää ohjausta, toivoivat apua asumiseen liittyvissä siirtymissä. Yleisimmät toivotut asumismuodot tutkimuksen perusteella olivat "avustajaringin" avulla asuminen ja satelliittiasuminen. Osa haastatelluista oli joutunut taistelemaan saadakseen palveluita kotikunnalta ja yksi haastatelluista oli jopa vaihtanut kotikuntaa saadakseen palvelut. Yhdellä Webropol-kyselyyn vastanneella oli hallinto-oikeudessa käsittelyn alla henkilökohtaiseen avustamiseen liittyvät asiat. Osa vastaajista kertoi haluavansa hoitaa itsenäisesti tai läheistensä tuella työllistymiseen liittyvät asiat, eivätkä he halunneet niihin mitään apua "ammattilaisilta".

Mielestämme haastattelujen ja kyselyn perusteella voidaan todeta, että siirtymävaiheen ohjaukselle olisi tarvetta kyseisen asiakasryhmän kohdalla. On yksilöstä ja hänen tilanteestaan kiinni, hakeutuuko hän ohjaukseen tai tarvitseeko hän ohjausta. Syystä tai toisesta koulujen ja muiden tahojen tarjoama ohjaus ei kuitenkaan tavoita kaikkia tarvitsevia, tai se ei ole riittävää tai oikea-aikaista. Opiskelijoille tarkoitettu asumispalveluyksikkö on meistä hyvä ja luonnollinen taho tarjoamaan siirtymiin liittyvää ohjausta, etenkin myös haastatteluissa esiin tulleen "tyhjän päälle jäämisen" minimoimiseksi. Moniin työllistymiseen vaikuttaviin tekijöihin voidaan vaikuttaa ohjauksella. Toiset kaipaavat pelkkää informaatiota seuraavista askeleista, mutta toisilla on tarve syvällisemmälle pohdinnalle esimerkiksi omista vahvuuksista ja

osaamisesta. Osaamisen kartoittamisessa voidaan käyttää apuna IMBA ja MELBA työkyvyn arviointimittareita.

Haastattelumme tulokset olivat yhteneväisiä aiempien tutkimusten kanssa. Voimakkain kritiikki tutkimustuloksissamme kohdistuu työnantajien negatiivisiin asenteisiin, fyysiseen esteettömyyteen ja työkokemuksen saannin vaikeuteen. Tosin työkokemuksen saaminen on yleinen ongelma kaikilla nuorilla.

Saksassa on jo vuodesta 1917 tuettu vammaisten ja osatyökykyisten työllistymistä kiintiöin. Saksassa tilastojen mukaan vuonna 2011 90 % niistä työnantajista (julkisella sektorilla), joilla oli työllistämisvelvoite myös työllisti vammaisia tai osatyökykyisiä. Yksityisellä sektorilla vastaava luku oli 72 %. Olisiko Suomessakin perusteet saksan-mallin mukaiselle vammaisten ja osatyökykyisten positiiviselle diskriminaatiolle? (Saksassa työllistetään vammaisia ja osatyökykyisiä kiintiöiden ja tukien avulla 2013)

Oppilaitosten, viranomaistahojen ja vammaisjärjestöjen verkostotyötä tulisi tiivistää, jolla ennaltaehkäistäisiin opiskelijoiden tuen katkeaminen ja mahdollistetaan informaation siirtyminen. Väestötasolla asenneilmapiiriin vammaisia kohtaan, voitaisiin pyrkiä vaikuttamaan näkyvällä asennekampanjalla kuten esim. Helsinki-mission kampanjat.

10.1 Toimenpide-ehdotukset

1. Ohjauksen saatavuus ja järjestäminen: Viimeistään viimeistä opiskeluvuotta edeltävänä aikana opiskelijoille tiedotetaan aktiivisesti

saatavilla olevasta ohjauksesta ja opiskelija voi halutessaan varata ajan ohjaukselle. Ohjaus voi olla kertaluontoista tai pidemmälle aikavälille suunnitelmallisesti toteuttavaa. Ohjaus järjestetään pääasiallisesti asumispalvelujen yhteydessä, mutta tarvittaessa myös muualla kuten oppilaitoksessa tai työharjoittelupaikalla yms. Viimeisenä opiskeluvuotena ohjaaja ottaa automaattisesti yhteyttä opiskelijaan ja tarjoaa tapaamista tilanteen ja suunnitelmien kartoittamiseen.

2. Ohjauspalvelun sisältö: Ohjaaja hyödyntää ohjauksessa palveluverkosto tuntemustaan ja antaa opiskelijalle tarkasteltavaksi eri vaihtoehtoja työllistymiseen ja asumiseen liittyvissä asioissa. Ohjauspalvelu auttaa tarvittaessa opiskelijaa työharjoittelupaikan löytämisessä. Ohjaaja käyttää ohjausmenetelmiä jotka tukevat opiskelijan voimaantumista ja itseohjautuvuutta, edesauttaen opiskelijaa tunnistamaan vahvuutensa ja kykynsä, mutta myös omat erityistarpeensa. Yksilöllisten tavoitteiden tunnistaminen, laatiminen ja tavoitteiden toteutumista edistävien toimintojen suunnittelu on tärkeä osa ohjausprosessia ja nuoren itseohjautuvuuden tukemista. Ohjauksella pyritään työllistymiseen suuntaavaan opiskelupolkuun esim. erikoistuminen. Ohjauksessa hyödynnetään myös vertaisasiantuntijoita sekä muita alan asiantuntijoita. Työnhakutaitoja vahvistetaan ja valmiutta työhaastatteluihin kehitetään. Ohjauksessa voidaan hyödyntää myös ryhmätyöskentelyä voimaantumisen tukemisessa ja vertaistuen vahvistamisessa. Ohjauspalvelussa huomioidaan nuoren fyysinen ja psyykkinen hyvinvointi, sosiaalinen verkosto, sekä asumisen olosuhteet.

3. Ohjauspalvelun kehittäminen: Ohjauspalvelun tulee päivittää tietojaan säännöllisesti ja ylläpitää hyviä suhteita palveluverkostoon sekä koulutus- ja työnantajaverkostoon, jotta opiskelijalla on käytettävissään uusin tieto ja juuri

hänelle sopivat vaihtoehdot. Ohjauspalveluja kehitetetään palvelemaan myös laajempaa käyttäjäkuntaa tulevaisuudessa. Ohjauspalveluja kehitetään yhteistyössä eri toimijoiden kanssa ja opiskelijoita kannustetaan osallistumaan kehitystyöhön. Asumispalveluiden Organisaation kehittämistavoitteiden ja asenneilmapiirin ja motivaation herättely työllistymisasioihin koko henkilöstön osalta

4. **Valtakunnallinen asenne-kampanja** vammaisten nuorten työllistämiseksi ja työnantajien informaation lisääminen yhteiskunnan tarjoamista työllistämisen tuista.

5. **Kaikille saatavilla oleva linkkipankki**, josta päivitetty tieto työllistymiseen liittyvistä palveluista.

10.2 Jatkotutkimukset

Mielenkiintoisiksi ja tarpeellisiksi jatkotutkimuksen aiheiksi listasimme seuraavat asiat:

1. Miten nykyiset lakimuutokset ovat vaikuttaneet meidän tutkimusryhmämme tulevaisuuden mahdollisuuksiin työllistyä?
2. Mihin tutkimusryhmään kuuluneet ovat sijoittuneet ja työllistyneet siirtymävaiheen jälkeen?
3. Miten ohjauspalvelut ovat kehittyneet?

10.3 Oma ammatillinen kasvu

Nyky-yhteiskunta vaatii työntekijää olemaan valmis joustavasti vastaamaan muuttuviin haasteisiin. Nykyisin vaaditaan jatkokouluttautumaan ja vaihtamaan alaa jopa useita kertoja elämän aikana. Ammatinvalinta ei enää ole ainutkertainen asia ihmisen elämässä, ja nuoret opiskelijat ovatkin mieltäneet tämän luonnollisena ilmiönä. Pidempään työelämässä olleilta se ehkä vaatii enemmän hyväksyntää ja jaksamista jatkuvasti muuttuviin haasteisiin työelämässä. Toisaalta itsensä kehittäminen lisää työmotivaatiota ja mahdollistaa uusien ajattelumallien ja toimintatapojen luomisen.

Aiheemme ajankohtaisuus toi jatkuvasti tutkimukseen liittyvää uutta tietoa ja teki työn rajaamisen haasteelliseksi. Aiheeseen perehtyminen lisäsi paljon tietämystä vammaisten nuorten työllistymisen eri mahdollisuuksista sekä nuorten ajatuksista ja toiveista oman tulevaisuutensa suhteen. Pystymme hyödyntämään omassa työssämme oppimaamme, ja toivomme tutkimuksemme herättävän kiinnostusta myös muilla toimijatahoilla kuin tilaajana toimiva pilotti-hanke.

Olemme lähteneet työstämään tutkimustamme positiivisella asenteella tuoden esille yksilöiden vahvuuksien ja osaamisen merkitystä. Olimme yllättyneitä miten motivoituneita ja sinnikkäitä nuoret haastattelemamme henkilöt olivat. Vaikka paljon parannuksia ja keinoja vammaisten nuorten työllistymiseen ja itsenäistymiseen onkin tehty, yllätyimme kuinka paljon vielä on tehtävää. Toivomme osaltamme voivamme vaikuttaa ja herättää lisää keskustelua ja kiinnostusta keinojen toimeenpanoon.

Emme olleet aiemmin tehneet tämän tyyppistä tutkimustyötä ja monet sen osa-alueet kuten haastattelukysymysten teko ja aineiston analyysi oli meille täysin uutta. Haastattelukysymysten tekeminen oli todella aikaa vievää, koska meille oli tärkeää varmistaa kysymysten validius. Toinen meistä aloittaa syksyllä ohjaajana pilotti-hankkeessa ja tutkimus herätti vahvan mielenkiinnon aihetta kohtaan ja paransi valmiuksia työskennellä sen parissa.

LÄHTEET

Aalto, A-E., Ihalainen, S. Winqvist , A-K. Sinikka (toim.). 2010. Erityistä tukea tarvitsevan opiskelijan uraohjausprosessin hyviä käytänteitä. Mahis työhön.Invalidiliitto. Viitattu 5.5.2014. http://www.ijkk.fi/mahis/pdf/3174_Invalidiliitto_Mahis_tyohon_Uraohjauksen_kasikirja.pdf

Ahponen, H.2008. Vaikeavammaisen nuoren aikuistuminen. yksilöllinen ja erilainen elämänpolku. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia. kelan tutkimusosasto. Helsinki: Vammalan kirjapaino oy. Viitattu 1.5.2014. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10250/3319/tutkimuksia94_netti.pdf?sequence=2

Airaksinen, T. 2006. Syrjäyttäminen eriarvoistaa. Vertaileva tutkimus liikkumisesteisten ihmisten asemasta. Viitattu 2.5.2014. http://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-15652

Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista.18.9.1987/759. http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19870759

Askelia kohti työelämää. 2011.Toim. Karjalainen, J . Askel-hankkeen kokemukset ja toimenpide-ehdotukset. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere:Tampereen yliopistopaino.Viitattu 14.6.2014 http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/8a154782-4bb3-4e19-b317-bdb24f0ff141

CP-vammaisten nuorten ammatillinen ohjaus ja tuki peruskoulun ja jatkokoulutuksen välisessä siirtymävaiheessa. 2010.Koonnut A. Ahonen. CP-vammaisten aikuisten hyvinvointi ja kuntoutus elämänkaarella- projekti (2007–2010). Invalidiliiton julkaisuja. Kirjapaino Öhring Oy. Viitattu 7.5.2014. http://www.invalidiliitto.fi/files/attachments/cp-projekti/raportti.pdf

Dialogi- uusi työ on täällä Terveisin Y Haastekirja.2011. Sisältö: Piha, K, Puustell, A, Catani, J, Poussa, L, Varis, E, Tuhkanen, S, ja Heinonen, M. Aalto-yliopiston taideteollinen korkeakoulu. Helsinki. Multiprint Oy. Viitattu 7.7.2014.
http://uusityoontaallafi.virtualserver27.hosting.fi/wp/wp-content/uploads/2014/04/Dialogi-2011_selvitys-digi.pdf

Elinkeinoelämän valtuuskunta, EVA 2009. Nuorisobarometri 2009. Nuorten työelämäasenteet.
http://www.eva.fi/tyotjatekijat/nuorten-tyoelamaasenteet-2009/

Hietala H. Monimuotoinen työyhteisö on voimavara. Kehittyvät työpaikat-blogi. 2013. Viitattu 15.5.2014.
http://www.tyoelama2020.fi/ajankohtaista/tyoelama_2020_-blogit/kehittyvat_tyopaikat_-blogi?28_m=1016

Hirsjärvi S., Remes P. ja Sajavaara P. 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Historia. N.d.VAMLAS. Viitattu 1.6.2014.
http://www.vamlas.fi/saatio/historia/

Jyväskylän yliopisto.2014. Laadullinen analyysi. Koppa. Viitattu 15.8.2014

(https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/laadullinen-analyysi)

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista. Palvelutarpeen selvittäminen ja palvelusuunnitelma.
19.12.2008/981. Viitattu 1.6.2014.
http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19870380?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=19.12.2008%2F981

Lampinen, R. 2007. Omat polut! Vammaisesta lapsesta täysivaltaiseksi aikuiseksi. Helsinki: Edita

Laurinkari, J, Poutanen, V-M, Rönkä, K, Saarinen, A. 2013. Palvelut toimimaan-tapaturmissa vammautuneiden nuorten puheenvuoto. kunnallisalan kehittämissäätiön Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 71. Sastamala: Vammalan kirjapaino oy

Lieksan kaupungin www-sivut. Viitattu 2.5.2014.
http://www.lieksa.fi

Loukola, E-M.2002. Hyvinvoinnin haasteet ja työelämä. Toim. Tuula Immonen ja Juha Ahonen. Helsinki, 2002. Mielekäs Elämä! –ohjelma Mielenterveyden ja työllistymisen edistämisen asiantuntijatyöryhmän julkaisu. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2002:14. Helsinki. Viitattu 7.7.2014.
http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/113896/hyvinvointi.pdf?sequence=1

Lämsä, A-L. 2012.Vammaisten ja pitkäaikaissairaiden nuorten osallisuus. Kansallinen raportti-Suomi:Eurofound.
https://www.luovi.fi/wp-content/uploads/2013/03/Vammaisten_-ja_pitkaaikaissairaiden_nuorten_aktiivinen_osallisuus_-FI.pdf

Markkula, H. Nuorisotakuu nostaa esiin myös vammaisten nuorten työllistymisen epäkohtia. Suuntaaja 1/2014.

Mitä on esteettömyys? 2010. Invalidiliitto ry. Viitattu16.6.2014.

http://www.esteeton.fi/portal/fi/tieto-osio/esteettomyys/

Neuvonen-Seppänen, H. 2000.Polkuja työelämään. Invalidiliiton Vaikeavammaisten henkilöiden työllistämismenetelmien ja -mahdollisuuksien kehittämisprojekti (1998 - 2000). Helsinki: invapaino. Viitattu1.6.2014.

http://inport2.invalidiliitto.fi/pdf/polkuja.pdf

Nevala,N. Kalliomäki-Levanto, T. Jääskeläinen, K. Hirvonen, M .Pekkarinen , A.Elo, J.2011.Työn sisältö ja työolosuhteiden mukauttaminen avoimilla työmarkkinoilla toimivilla vammaisilla ja pitkäaikaissairailla. Työterveyslaitos. Viitattu 1.6.2014.

http://www.ttl.fi/fi/verkkokirjat/Documents/Tyon_sisalto.pdf

Niemelä, A.2007."Joutuu vähän taisteleen".Tutkimus vammaisten ja kuurojen koulutuspoluista.Opiskelijajärjestöjen tutkimussäätiö Otus rs.Helsinki. Viitattu 14.5.2014.

http://www.slideshare.net/otusowl/2007-joutuu-vhn-taisteleen

Nuorisotakuu. 2014. Mikä nuorisotakuu?

http://www.nuorisotakuu.fi/nuorisotakuu/info

Nuorten yhteiskuntatakuu. 2012. Tem-raportteja 8/2012. Työ ja yrittäjyysosasto. Viitattu 1.6.2014.
http://www.tem.fi/files/32290/TEMrap_8_2012.pdf

Nykänen, N, Raivio, H. 2013. Saksassa työllistetään vammaisia ja osatyökykyisiä kiintiöiden ja tukien avulla. Näkökulma. Vammaispalvelujen käsikirja. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 1.8.2014.
http://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/-/saksassa-tyollistetaan-vammaisia-ja-osatyokykyisia-kiintioiden-ja-tukien-avulla?

THL 2014. Kaventaja, hyvinvointi- ja terveyserojen kaventaminen, käsitteitä. Viitattu 1.6.2014
http://www.thl.fi/fi_FI/web/kaventaja-fi/keinot/kasitteet

Test, D.W., Valerie L. Mazzotti, V. L., Mustian, A. L., Fowler, C. H., Kortering , K .& Kohler, P. 2009. Evidence-Based Secondary Transition Predictors for Improving Postschool Outcomes for Students With Disabilities. Hammill Institute on Disabilities and SAGE. Viitattu 2.6.2014.
http://www.thinkcollege.net/administrator/components/com_resdb/files/Test_etal_transition_predictors.pdf

Toimintakonsepti osatyökykyisten työllistämiseksi OSATYÖKYKYISET TYÖSSÄ. 2013. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:29. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 1.6.2014.
http://www.kuntoutussaatio.fi/files/1337/RAP_2013_29_Toimintakonsepti_osatyokykyisten_tyollistymiseksi.pdf

TTL Tiedote 3/2011. Tutkimus osoittaa: Vammaisten työntekoa voitaisiin lisätä ja helpottaa työtä ja työtiloja räätälöimällä. Viitattu 1.6.2014.

www.ttl.fi/fi/tiedotteet/Sivut/tiedote3_2011

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002 Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi. Helsinki.

Opiskelija-asunnot. N.d. VAMLAS. Viitattu 1.6.2014.

http://www.vamlas.fi/asuminen/

VAMLAS.2014. Säätiön omat materiaalit.

Vammaispalvelujen käsikirja 2013a. Palvelut itsenäisen elämän tukena.

Viitattu 19.7.2014

http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/vammaispalvelujen-kasikirja/itsenaisen-elaman-tuki/

Vammaispalvelujen käsikirja. 2014b. Henkilökohtainen apu. Viitattu 19.7.2014.

http://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/itsenaisen-elaman-tuki/henkilokohtainen-apu

Vammaispalvelujen käsikirja. 2014c. Kuljetuspalvelu ja saattajapalvelu.

Viitattu 18.7.2014.

http://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/itsenaisen-elaman-tuki/liikkuminen/kuljetuspalvelu-ja-saattajapalvelu

Vammaispalvelujen käsikirja. 2014d. Vaikeavammaisuuden määrittely. Viitattu 18.7.2014. http://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/laki-ja-oikeuskaytanto/palveluasuminen/vaikeavammaisuuden-maarittely

Vammaispalvelujen käsikirja 2014e. Palvelusuunnitelma. Viitattu 18.7.2014. http://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/palvelujen-jarjestamisprosessi/palvelusuunnitelma

Vammaisten ihmisten asumispalveluiden laatusuositus.2003.Yksilölliset palvelut ja esteetön ympäristö. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2003:4. Helsinki:Edita. Viitattu 1.6.2014 http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-3779.pdf&title=Vammaisten_asumispalveluiden_laatusuositus_fi.pdf

Vuorio, E. 2011. ”KUHA VAA SAIS TÖITÄ”! – asiakasryhmän näkökulmia NUOTTI-hankkeen ohjauksen ja neuvonnan pilotteihin. Turun Ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveysalan koulutusohjelma. Lapsi-, nuoriso- ja perhetyö. http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/36490/Vuorio_Eeva.pdf?sequence=1

Yhdenvertaisuuslaki. 20.1.2004/21. viitattu 7.7.2014. http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040021